

Toespraak

Door de Voorzitter van de Eerste Kamer, mr. A. Broekers-Knol, bij het afscheid van de vertrekkende leden

datum 4 juni 2019

Kamerleden,

De plenaire vergadering van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van vandaag is de laatste in de parlementaire periode 2015-2019. En naar mijn weten is het in ieder geval de laatste twintig jaar niet voorgekomen dat op de laatste vergaderdag van een zittingsperiode ook daadwerkelijk nog een plenair debat plaatsvond. Vandaag was dat het geval.

Op 27 mei jongstleden vonden de verkiezingen voor de Eerste Kamer plaats. Volgende week, op 11 juni, wordt de nieuwe Kamer beëdigd. Maar liefst 44 leden van deze Kamer keren niet terug in de nieuwe Kamer. De Kamer verliest veel kennis, ervaring, visie en denkkraft, maar mag zich verheugen in de komst van nieuwe senatoren die evenals hun voorgangers geworteld zijn in de samenleving en hun kennis, ervaring, ambities en idealen meebrengen in dit huis.

Elke Kamerwisseling stelt de continuïteit van het werk van de fracties, de commissies, de interparlementaire delegaties en de Kamer als geheel op de proef. Dat is inherent aan verkiezingen. Dat vervolgens de wetgevende en controlerende arbeid van de Kamer gewoon doorgaat, is een teken van de vitaliteit, het vernieuwend vermogen, maar vooral de continuïteit en stabiliteit van onze parlementaire democratie.

Alvorens de 44 collega's die afscheid nemen – en dan reken ik mijzelf gemakshalve mee - individueel met een enkel woord toe te spreken, wil ik kort een aantal zaken aanstippen die in de nu afgelopen Kamerperiode belangrijk zijn geweest.

De Eerste Kamer in cijfers

Veel cijfermateriaal over het aantal behandelde wetsvoorstellen, moties, interpellaties, schriftelijke vragen en toezeggingen is terug te vinden op de website van de Eerste Kamer. Ik zal u daar nu niet mee vermoeien. Wel wil ik een aantal kerncijfers geven. Zo zijn de afgelopen periode 1136 wetsvoorstellen behandeld. Zeven keer heeft de Kamer een wetsvoorstel verworpen en elf keer kwam de

datum 4 juni 2019

blad 2

regering met een novelle. Tien keer trok de regering een wetsvoorstel in. Afgelopen paar weken was een record met drie ingetrokken wetsvoorstellen.

Kabinet: minderheid-meerderheid-minderheid in Eerste Kamer

De politieke ontwikkelingen in ons land hebben de afgelopen jaren vanzelfsprekend ook een effect gehad op deze Kamer en op de manier waarop er naar de Kamer wordt gekeken. Aan het begin van deze Kamerperiode in juni 2015 had het kabinet Rutte-II geen meerderheid in de Eerste Kamer. Dat veranderde na de vorming van kabinet Rutte-III in oktober 2017: het nieuwe vierpartijkabinet kreeg een meerderheid van slechts één zetel. Met de Eerste Kamerverkiezingen van vorige week heeft het kabinet opnieuw een minderheid in deze Kamer.

Mijn persoonlijke opvatting is dat dit geen probleem hoeft op te leveren. Het dwingt het kabinet – en dat vind ik winst – wetsvoorstellen nog grondiger te doordenken en zo deugdelijk mogelijk te motiveren.

Tussentijds vertrek uit de Kamer

Afgelopen periode hebben wij ervaren dat de Eerste Kamer kennelijk een gewaardeerde kweekvijver of opstap is naar andere functies in de politiek of het openbaar bestuur. Wopke Hoekstra, lid voor het CDA, werd de nieuwe minister van Financiën. De fractievoorzitter van D66, Thom de Graaf, werd de nieuwe vicevoorzitter van de Raad van State. Nico Schrijver, PvdA-fractie, Frank de Grave, VVD-fractie, en Marijke Vos, GroenLinks-fractie, werden benoemd als Staatsraad. Pauline Krikke, VVD-fractie, werd burgemeester van Den Haag en Bob Ruers, lid voor de SP, werd lid van Gedeputeerde Staten in Limburg. In 2017 vertrokken tevens vijf Kamerleden tussentijds naar de toen nieuw gekozen Tweede Kamer.

Het is op zich goed om te zien dat de leden van de Eerste Kamer kennelijk brede waardering genieten. Het bleef deze Kamerperiode namelijk niet bij deze twaalf vertrekkende leden, in totaal zijn 22 leden tussentijds uit de Kamer vertrokken. Om verschillende en valide redenen weliswaar, maar het zijn er wel veel, te veel wat mij betreft. Dat is, naar mijn oordeel, geen goed signaal aan de kiezer.

Opvallende wetsvoorstellen

In de Jaarberichten 2015 tot en met 2018 van de Eerste Kamer is alle informatie over de wetgevende arbeid van de Kamer te vinden. Het Jaarbericht 2018-2019,

datum 4 juni 2019

blad 3

dat eind 2019 verschijnt, geeft informatie over het afgelopen zittingsjaar. Vaststaat dat de Kamer in de Kamerperiode 2015-2019 wederom een groot aantal opvallende debatten heeft gevoerd. Een kleine, willekeurige, greep uit de reeks: het wetsvoorstel Elektriciteits- en gaswet, het wetsvoorstel wijziging van de Mediawet, het wetsvoorstel Wet kwaliteitsborging voor de bouw, het wetsvoorstel Associatieakkoord tussen Oekraïne en de Europese Unie, het wetsvoorstel Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en recent de wetsvoorstellen Wet verwijdering asbest en asbesthoudende producten, Klimaatwet en Wijziging rentemaatstaf voor de lening hoger onderwijs. De meeste aandacht – ook in de samenleving – ging echter uit naar het wetsvoorstel voor het opnemen van een actief donorregistratiesysteem (de Donorwet) en het wetsvoorstel Intrekking van de Wet raadgevend referendum. In al deze gevallen leidde de behandeling tot intense debatten waarin de Kamer ernaar streefde de kwaliteit van het wetsvoorstel in brede zin te beoordelen.

Voor volgers van constitutionele ontwikkelingen bood deze parlementaire periode ook voldoende interessante casus. Ik noem slechts het kiesrecht van de eilandsraden in Caribisch Nederland, waar de gekozen kiescolleges dit jaar voor het eerst deel hebben genomen aan de verkiezingen voor de Eerste Kamer en het wetsvoorstel – in tweede lezing – om de benoeming van de commissaris van de Koning en de burgemeester uit de Grondwet te halen.

Staatscommissie parlementair stelsel

De afgelopen Kamerperiode heeft de Eerste Kamer ook aandacht gevraagd voor de veranderende relatie tussen politiek en samenleving. Als gevolg daarvan hebben de Eerste en Tweede Kamer gezamenlijk in 2016 de regering verzocht een Staatscommissie in te stellen die het functioneren van het parlementaire stelsel onderzoekt.

De Staatscommissie Parlementair Stelsel is in 2017 onder leiding van oud-minister en oud-commissaris van de Koning Johan Remkes aan haar werkzaamheden begonnen en bracht in december 2018 haar rapport uit. Daarin werd het nut van de rol van de Eerste Kamer in ons staatsbestel bevestigd. De officiële kabinetsreactie op het rapport laat nog op zich wachten. Zodra die er is, zal ook deze Kamer, maar dan in de nieuwe samenstelling, zich over de inhoud van het rapport buigen.

datum 4 juni 2019

blad 4

Werkwijze Eerste Kamer

De Kamer besloot in 2016 tevens de eigen werkwijze te onderzoeken. De Tijdelijke Commissie Werkwijze Eerste Kamer onderzocht hoe de Kamer haar wetgevende en controlerende taak kan versterken. Bijna alle conclusies en aanbevelingen van de commissie heeft de Eerste Kamer overgenomen. Dit leidde tot aanpassingen van het Reglement van Orde.

De Eerste Kamer stelde in de afgelopen Kamerperiode nog een tweede tijdelijke commissie in, namelijk de Tijdelijke Commissie Uitwerking Gedragscode Integriteit. Deze presenteerde op 16 april 2019, een voorstel voor een gemeenschappelijke Gedragscode integriteit voor Eerste Kamerleden. Het Reglement van Orde van de Kamer kent thans een verwijzing naar de Gedragscode Integriteit Eerste Kamer.

200 jaar Staten-Generaal & 100 jaar algemeen kiesrecht

In de afgelopen vier jaar hebben we stilgestaan bij twee belangrijke historische ontwikkelingen uit de Nederlandse parlementaire en constitutionele geschiedenis. In 2015 vierden beide Kamers gezamenlijk het tweehonderdjarig bestaan van de Staten-Generaal als een tweekamerstelsel met een Bijzondere Verenigde Vergadering in de Ridderzaal en met een open dag voor het publiek.

De afgelopen anderhalf jaar vierden we de verwezenlijking van het algemeen kiesrecht honderd jaar geleden, als uitkomst van de ingrijpende Grondwetswijziging van 1917 die het fundament legde voor het algemeen kiesrecht zoals we dat nu kennen. De Grondwetswijziging van 1917 maakte het mogelijk dat de Eerste Kamer op 10 juli 1919 het initiatiefwetsvoorstel-Marchant kon aanvaarden, waardoor ook vrouwen actief en daarmee algemeen kiesrecht kregen.

Parlementaire dimensie EU-Voorzitterschap & Europese Unie

Het eerste half jaar van 2016 bekleedde Nederland het voorzitterschap van de Europese Unie. De Staten-Generaal hebben in dat half jaar de parlementaire dimensie verzorgd. Gedurende het voorzitterschap organiseerden de Eerste en Tweede Kamer zes conferenties – vier terugkerende conferenties en twee themaconferenties – voor collega-parlementariërs uit de lidstaten van de Europese Unie. Ook vonden in dat kader ontmoetingen plaats met de leden van de Europese Commissie en de Voorzitters van de fracties in het Europees Parlement.

datum 4 juni 2019

blad 5

In haar controlerende rol met betrekking tot de Europese Unie besteedt de Eerste Kamer veel aandacht aan de transparantie en de democratische legitimiteit van het Europese wetgevingsproces en in het bijzonder de openbaarheid van Raadsdocumenten. De Kamer richtte zich lange tijd steeds tot de Nederlandse regering. In de afgelopen twee jaar trokken de Eerste en Tweede Kamer gezamenlijk op richting de Europese instellingen met het verzoek om concrete maatregelen te treffen ten aanzien van de bevordering van transparantie in het Europese wetgevingsproces.

Renovatie Binnenhof

Een dossier dat de afgelopen periode veel aandacht heeft gevergd en nóg vergt, betreft de renovatie van het Binnenhof. Ik zal u vandaag niet lastig vallen met alle bijzonderheden van dat dossier, maar vaststaat dat ook de nieuwe Kamer hieraan nog een aardige kluit zal hebben.

Ondersteuning vanuit de Griffie

In ons werk als Kamerleden is goede ondersteuning onontbeerlijk. Die komt van een kleine griffie van betrokken, enthousiaste en deskundige medewerkers die de afgelopen periode voortreffelijk werk hebben geleverd. Tot en met september 2018 gebeurde dat nog onder leiding van Griffier Geert Jan Hamilton. Wij zijn hem veel dank verschuldigd. Inmiddels is de leiding van de griffie alweer driekwart jaar in handen van Remco Nehmelman en is de dienstverlening van een onverminderd hoog niveau.

Een griffierswisseling is voor alle betrokkenen, maar vooral voor de medewerkers van de griffie, beslist geen sinecure. Ik meen uit naam van u allen te spreken wanneer ik de beide Griffiers én alle medewerkers van harte dank zeg voor de professionele ondersteuning en de grote toewijding in de afgelopen periode. Ook zij hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het plezierige en ontspannen werkklimaat in onze senaat. Ik wil daarbij ook Gerben en zijn staf niet vergeten. Dank voor jullie culinaire ondersteuning.

Collegae, ik kom toe aan het afscheid van de individuele leden. Vandaag nemen 44 leden – inclusief ikzelf – afscheid van de Eerste Kamer. Dat is een fors aantal, in 2015 bij de laatste Kamerwisseling waren dat er 35. Een groot aantal van u heeft er

datum 4 juni 2019

blad 6

zelf voor gekozen om hun lidmaatschap te beëindigen, bij een aantal anderen dwingt helaas de uitslag van de verkiezingen tot een vertrek. Ik zal in alfabetische volgorde bij ieder van de vertrekkende leden kort stilstaan, in het besef dat ik daarmee een ieder ongetwijfeld te kort doe. Helaas is onze tijd vandaag beperkt.

Max Aardema

Het zal niet de eerste keer zijn dat u in gezelschap en op lijstjes als eerste aan bod komt. Als je achternaam met een A begint is dat negen van de tien keer het geval, schat ik zo in.

In oktober 2017 bent u beëdigd als lid van de Eerste Kamer voor de PVV, eerst als tijdelijke vervanger van Martin van Beek en later als zijn opvolger nadat hij op 26 augustus 2018 was overleden. U hield uw maidenspeech op 19 december 2017 bij het debat over de opslag van duurzame energie. Daarin hield u een pleidooi tegen de stijging van de tarieven voor energieopslag, en met name tegen de haast die de regering volgens u had met de behandeling van het wetsvoorstel. De Kamer kwam niet toe aan de reflectie waar zij zo bekend om staat, betoogde u.

U was onder meer lid van de commissie voor Justitie en Veiligheid. Gezien uw achtergrond bij de Politie Noord-Nederland als coördinator van het crisisteam in Drachten, was het niet verwonderlijk dat u lid werd van die commissie. U refereerde nog aan uw werk bij de politie tijdens uw laatste debat vorige week in deze zaal. De Kamer debatteerde met staatssecretaris Van Veldhoven van Infrastructuur en Waterstaat over de Verwijdering van asbest en asbesthoudende producten. Bij die gelegenheid verwees u naar uw ervaringen met de verspreiding van asbestdeeltjes na grote boerderijbranden en sprak u uw zorgen daarover uit.

Toen u lid werd van de Eerste Kamer bent u vrijwillig op non-actief gesteld bij de politie. De functie van ambtenaar en Eerste Kamerlid is nu eenmaal onverenigbaar. Nu zult u weer terugkeren bij uw werkgever. Gezien uw regionale worteling – u bent ook Statenlid voor de PVV in Friesland - zal dat waarschijnlijk een rimpelloze overgang zijn.

In een interview met de Leeuwarder Courant sprak u over de wens van de PVV om de Eerste Kamer af te schaffen. U vergeleek de Eerste Kamer daarin met een beer:

datum 4 juni 2019

blad 7

[ik citeer] "Als je met de beer vechten wilt, dan moet je eerst met de beer in de kooi" [einde citaat]. Hopelijk is het gevecht u niet slecht bevallen.

Margo Andriessen

U was ruim acht maanden lid van deze Kamer. U had reeds een lange staat van dienst in het maatschappelijk leven, onder andere als voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie. In maart 2018 bent u voor het eerst gekozen als volksvertegenwoordiger en werd u lid van de stadsdeelcommissie Amsterdam-Noord, niet wetende dat u enkele maanden later, op 25 september 2018, een tweede volksvertegenwoordigende functie zou bekleden als lid van de Eerste Kamer voor de D66-fractie.

Als lid van de commissie voor Justitie en Veiligheid in deze Kamer keerde u als jurist terug bij uw vakgebied. Uw eerste debat in deze zaal ging over de wijziging van de Opiumwet, in het bijzonder de verruiming van de sluitingsbevoegdheid van drugspannen. U refereerde in dat debat over de aanpassing van artikel 13b van de Opiumwet aan de bijnaam van deze wet: de Wet Damocles. Deze wetswijziging maakt het immers mogelijk voor een burgemeester een drugspand te sluiten, waarmee het spreekwoordelijke zwaard van Damocles boven hen hangt. Op dezelfde dag had u overigens een tweede plenaire inbreng, die u begon in het Engels omdat het een wetsvoorstel betrof over de instelling van het *Netherlands Commercial Court*.

Tijdens het debat over de majesteitsschennis in maart 2019 diende u voor het eerst een motie in, die vervolgens ook door een meerderheid van de Kamer werd gesteund. Op uw voorstel zal daarom in het vervolg bij wetsvoorstellen met betrekking tot het strafrecht nadrukkelijker worden gekeken of het een ingrijpende wijziging betreft, zodat – op grond van het Statuut van het Koninkrijk – de regering verplicht is vooraf ook overleg te voeren met de drie landen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Sophie van Bijsterveld

U bent sinds 2007 lid van de Eerste Kamer. Samen met uw collega Pia Lokin-Sassen vormde u het staatsrechtelijk geweten van de CDA-fractie. Als bijzonder hoogleraar religie, rechtsstaat en samenleving – hetgeen u tijdens uw Kamerlidmaatschap werd – onderbouwde u uw betogen met behulp van historische

datum 4 juni 2019

blad 8

en theoretische ontwikkelingen. Naar ik begrijp staat u bij de collega's aan de overkant bekend als Professor Sophie. Het is een rake typering: u bent consciëntieus, principieel en een stevige jurist. Bij u tellen voor alles de inhoudelijke argumenten en u bent vasthoudend in het bediscussiëren ervan. Ik denk niet dat al uw opposanten daar altijd even blij mee waren, anderzijds is dat wel een kerntaak van ons werk.

In de afgelopen parlementaire jaren was u tevens lid van de begeleidingscommissie Staatscommissie parlementair stelsel. De staatscommissie heeft op 13 december 2018 zijn rapport uitgebracht, de kabinetsreactie op het rapport laat nog op zich wachten, zoals ik al vermeldde. Ik vermoed zomaar dat u daarover graag in debat was gegaan, maar ik ben ervan overtuigd dat u het vanaf 'de zijlijn' met grote interesse zult blijven volgen.

Uw interesse lag niet alleen in het Europese deel van het Koninkrijk, maar ook het Caribisch deel kon op uw warme belangstelling rekenen. In januari 2019 was u vicevoorzitter van de delegatie van de Staten-Generaal naar het Interparlementair Koninkrijksoverleg waaraan u vele jaren hebt deelgenomen. Uw inzet is ook daar altijd groot geweest. Zo pleitte u in 2013 voor ontvlechting van de verkiezingen voor de eilandsraden en de kiescolleges voor de BES-eilanden. De minister zegde toe met een notitie te komen. Hieruit kwam voort het, door deze Kamer in 2018 aangenomen, wetsvoorstel dat de vorming van die kiescolleges regelt. Daarmee is de Kieswet gewijzigd. 20 maart jl. zijn de kiescolleges op de BES-eilanden voor het eerst gekozen om te stemmen over de samenstelling van de Eerste Kamer die volgende week aantreedt.

Tot slot vermeld ik uw belangstelling voor het kiesrecht, dat van vrouwen in het bijzonder. Van 2017 tot en met 2019 vieren we dat het algemeen kiesrecht voor mannen én vrouwen 100 jaar geleden werd bewerkstelligd. Vorig jaar verscheen daarom uw boek 'Wat komen jullie hier doen?'. Het gaat over de ontwikkeling van het vrouwenkiesrecht van 1883 – het moment waarop Aletta Jacobs verzocht om registratie in het kiesregister - tot 2018, in het bijzonder binnen de confessionele partijen. Tijdens de presentatie van uw boek zei u, volledig terecht, dat de echte doorbraak de Grondwetsherziening van 1917 was, waarmee de weg werd vrijgemaakt voor de invoering van het actief kiesrecht voor vrouwen en de vervolmaking van het algemeen kiesrecht in 1919.

datum 4 juni 2019

blad 9

Harmen Binnema

U bent vandaag 8 maanden en 2 dagen Kamerlid. Maar bovendien: u bent vandaag jarig en viert tevens een kroonjaar. Van harte gefeliciteerd! Een week na uw beëdiging hield u al uw maidenspeech, tijdens het debat over de minimalisering van de gaswinning in Groningen. U heeft zich bijzonder snel op dat dossier en andere dossiers zoals de Omgevingswet en de Klimaatwet ingewerkt. Dat ging u heel goed af, hetgeen niet verbazingwekkend is gezien uw carrière in de wetenschap. U dwong daarmee in die korte tijd bij velen in deze Kamer respect af.

Het Kamerlidmaatschap is overigens niet uw eerste politieke functie. U was daarvoor van 2003 tot 2011 acht jaar Statenlid in Noord-Holland. Die ervaring heeft u – nu als politicoloog aan de Universiteit Utrecht – met andere auteurs verwerkt in het onlangs verschenen zeer lezenswaardige boek over provinciale politiek: ‘Provinciale politiek: de provincies democratisch getoetst’.

In uw maidenspeech bij het debat over de minimalisering van de gaswinning in Groningen uitte u uw twijfel over de mate waarin onder andere de veiligheid van de Groningers voorop stond in het wetsvoorstel. U vergeleek het wetsvoorstel met een puzzel waarbij men leert te beginnen met de randjes en vervolgens het binnenste deel opvult. Dit voorstel leverde naar uw mening slechts de stukjes voor de randen, het binnenste deel werd volgens u nog niet ingevuld.

Elco Brinkman

Uw naam is onlosmakelijk verbonden met de politieke partij waarvoor u al sinds 1982 actief bent: het Christen-Democratisch Appèl. In uw jaren als minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur was u al regelmatig in deze zaal, maar dan achter de regeringstafel. In juni 2011 nam u voor het eerst plaats in de groene bankjes; u werd meteen ook fractievoorzitter van uw partij in de Eerste Kamer. In uw maidenspeech op 25 oktober 2011 riep u ‘Den Haag’ op kritisch naar haar eigen optreden te kijken. Die oproep gold zowel het kabinet als het parlement. Het was een terugkerend thema in uw bijdragen in deze Kamer.

In de periode van september 2012 tot maart 2017 opende u als fractievoorzitter van het CDA als toen grootste oppositiepartij de jaarlijkse Algemene Politieke Beschouwingen. In uw inbrengen tijdens deze Algemene Politieke Beschouwingen klonk ieder jaar uw langdurige politieke en bestuurlijke ervaring door. Dat ging

datum 4 juni 2019

blad 10

vaak in bloemrijk taalgebruik, met treffende metaforen. Als ik er één mag citeren, uit de laatste Algemene Politieke Beschouwingen waarin u zich tevreden toont over de staat van Nederland: [ik citeer] "Somberheid mag dus niet de eerste selfie zijn die we schieten van dit totaalbeeld aan collectieve inspanningen" [einde citaat]. U keek met dit understatement terug naar de meer dan vier decennia dat u actief was bij de Haagse Machten – uw woorden.

Uw bijdragen beperkten zich niet tot algemene beschouwingen. U schuwde ook de harde, doelgerichte politiek in uw bijdragen niet. Zo verzocht u de regering tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen in 2015 in een door de gehele oppositie gesteunde motie om de justitiebegroting te heroverwegen en aanvullende investeringen te doen op het gebied van Veiligheid en Justitie. De Eerste Kamer nam de motie aan en de aanvullende investeringen kwamen er.

Ook uw bijdragen in het College van Senioren mogen niet onvermeld blijven. Uw inbreng heb ik steeds als zeer waardevol ervaren, onder meer omdat u altijd weer aandacht vroeg voor aspecten die wellicht net wat onderbelicht waren gebleven.

Vorige maand verschenen uw vuistdikke memoires 'Bouwen en bewaren' nadat u al in de zomer van 2018 bekend maakte geen kandidaat te zijn voor een derde termijn in de Eerste Kamer. Een kloek werk en zeer waardevol voor de geschiedschrijving van de Nederlandse politiek.

René Dercksen

In de eerste jaren van uw lidmaatschap van deze Kamer was u met name betrokken bij energie-onderwerpen. U sprak zich in de debatten altijd stevig uit over het energiebeleid, met name over windmolens. Uw eerste debat in 2015 ging ook over het wetsvoorstel Windenergie op zee. U maakte op niet mis te verstane wijze in duidelijke taal korte metten met de plannen. U noemde het de 'Wet subsidie naar de zee dragen'. Deze heldere en directe stijl, gecombineerd met een vasthoudende interruptietechniek, kenmerkt uw manier van debatteren. U maakte het menig bewindspersoon – ik denk in het bijzonder aan de toenmalige minister Kamp wiens rechtlijnige benadering zich zichtbaar slecht verdroeg met uw verbale salvo's - niet makkelijk.

datum 4 juni 2019

blad 11

Deze vasthoudende benadering hanteerde u ook tijdens de behandeling van het inmiddels ingetrokken wetsvoorstel Modernisering speelcasinoregime dat de privatisering van Holland Casino beoogde te regelen. U riep de minister op zich meer gelegen in te zetten voor bescherming van de werkgelegenheid van de medewerkers van Holland Casino. Om die reden was u kritisch op het voorstel. Om een vergelijkbare reden, beschermen van de veiligheid van het personeel op koopvaardischepen, toonde u zich hartstochtelijk voorstander van het initiatiefwetsvoorstel ter bescherming van de koopvaardij.

De laatste jaren bent u vooral actief geweest op de terreinen Justitie en Veiligheid, waarbij u op dezelfde wijze de standpunten van de PVV naar voren heeft gebracht. U pleitte in die debatten, op de voor u kenmerkende vasthoudende, wijze vooral voor zwaarder en langer straffen. Sinds januari 2017 bent u bovendien voorzitter van de commissie voor Immigratie en Asiel/ JBZ-Raad.

U bent vier jaar geleden lid van de Eerste Kamer geworden, nadat u sinds 2011 al lid van Provinciale Staten van Utrecht voor de PVV was. Daar werd u fractievoorzitter en ook na de recente verkiezingen voor Provinciale Staten bent u opnieuw voorzitter van de PVV-fractie geworden. Ongetwijfeld zet u uw heldere toon van debatteren voort in de Statenzaal van Utrecht.

Peter van Dijk

Vier jaar geleden sprak ik u ook toe, omdat u toen niet zou terugkeren. Wat wij toen nog niet wisten, was dat u sneller dan gedacht zou terugkeren in verband met zwangerschapsvervangings voor een fractiegenoot. Na die tijdelijke vervanging in het najaar van 2015, kwam u in maart 2017 opnieuw in de Kamer.

U bent sinds 2011 actief voor de PVV, eerst als Statenlid en tevens voorzitter van de PVV-fractie in Zeeland en - eveneens in 2011 - kwam u voor het eerst in de Eerste Kamer. Overigens bent u al veel langer politiek betrokken. Zo was u in de jaren '80 van de vorige eeuw bijna negen jaar lang gemeenteraadslid voor het CDA in uw geboorteplaats Goes.

In de Kamer heeft u zich met name bezig gehouden met binnenlandse zaken. Uw maidenspeech hield u bij het wetsvoorstel Huurverhoging op grond van inkomen. U

datum 4 juni 2019

blad 12

besloot uw inbreng met een persoonlijke noot. Uw woning staat namelijk ruim 11 centimeter uit het lood. U bent een echte 'scheefwoner', zoals u destijds aangaf.

In het debat over de hervorming in de volkshuisvesting toonde u zich warm pleitbezorger voor het niet langer mogelijk maken van het ontplooiën van commerciële nevenactiviteiten door woningcorporaties, corporatiebestuurders en toezichthouders. Terug naar de kerntaken van bouwen, verhuren en beheren waarbij de belangen van huurders en woningzoekenden voorop staat. Voor hen zette u zich in.

Hans-Martin Don

"Om voor een solidaire samenleving te strijden." Als één van de hoofdpersonen in onze nieuw film 'De Eerste Kamer in beeld' legt u uit waarom u lid bent geworden van de Eerste Kamer. En precies zo hebben wij u de afgelopen vier jaar leren kennen, als SP-Eerste Kamerlid in Den Haag en als directeur reclassering bij het Leger des Heils.

U bent een geëngageerd, rustig en optimistisch Kamerlid met een immer positieve uitstraling. Op u kon de griffie ook altijd een beroep doen tijdens evenementen waarbij het publiek graag in gesprek gaat met Eerste Kamerleden, zoals op Open Monumentendagen. Vol passie sprak u met bezoekers over het werk van Eerste Kamerleden en het gebouw.

Als prominent lid van de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft u zich voor onderwerpen op deze terreinen, en dan met name de zorg, hard gemaakt. Het mag dan ook niet verbazen dat uw maidenspeech de kwaliteit van de zorg betrof. Voor u – en met u de andere zorgwoordvoerders – was de behandeling in 2018 van de wetten Zorg en dwang en de Donorwet binnen het tijdsbestek van twee maanden een politiek hoogtepunt. Bij de wetten zorg en dwang lukte het u negen toezeggingen te ontlokken aan de minister, onder andere over een sluitende aanpak voor personen met verward gedrag en het inzichtelijk maken van dwangmaatregelen per ggz-instelling.

U zei tijdens het plenaire debat over de donorwet dat [ik citeer] 'iets doen voor een ander met het besef dat we allemaal in een situatie terecht kunnen komen

datum 4 juni 2019

blad 13

waardoor wij plotseling de ander zijn, de kern is' [einde citaat]. Ongetwijfeld blijft dat in de toekomst ook de kern van uw werk bij het Leger des Heils.

Anne-Wil Duthler

"Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst," waren uw eerste woorden in deze zaal tijdens het debat op 18 december 2007 over het wetsvoorstel Gedragsbeïnvloeding jeugdigen. Die uitspraak was voor velerlei uitleg vatbaar en zo bedoelde u het ook. U was toen al enkele maanden in verwachting van uw zoon en had letterlijk de jeugd in uw schoot. Daarmee was u voor zover bekend ook het eerste Kamerlid dat een kind kreeg tijdens haar lidmaatschap van de Eerste Kamer. Haya van Someren ging u daarin ruim veertig jaar eerder al voor in de Tweede Kamer.

U bent twaalf jaar geleden lid geworden van de Kamer voor de VVD en verlaat deze Kamer als onafhankelijk lid van de fractie-Duthler. Daar is al genoeg over gezegd en geschreven. Als Kamerlid combineerde u grote inzet met scherpzinnigheid en vasthoudendheid. In de Kamer was u bijna zes jaar een zeer gewaardeerd voorzitter van de commissie voor Justitie en Veiligheid. Ook maakte u deel uit van de begeleidingscommissie Staatscommissie parlementair stelsel die tot stand kwam naar aanleiding van een motie van uw hand uit 2016. In deze motie sprak de Eerste Kamer als haar mening uit de regering te verzoeken een Staatscommissie in te stellen die een antwoord geeft op de vraag of het parlementair stelsel voldoende toekomstbestendig is.

De voorgenomen deelname van Nederland aan een Europees Openbaar Ministerie heeft de gemoederen in deze Kamer erg beroerd vanwege de rechtsstatelijke gevolgen. In het debat met de minister van Justitie en Veiligheid roerde u met anderen stevig de trom: u wist de meerderheid van de Kamer te overtuigen uw motie aan te nemen waarin u de regering verzocht de Kamer ten aanzien van elke eventuele uitbreiding van het mandaat van het Europees Openbaar Ministerie, op welk moment in de toekomst dan ook, eerst te consulteren.

Als bestuurskundige en jurist bent u gespecialiseerd in onderwerpen op het snijvlak van bestuur, recht en ICT. Uw fascinatie voor de invloed van technologie op de samenleving en in het bijzonder de rechtsstaat is ook uw drijfveer in uw werk in de Kamer. In het laatste beleidsdebat over de Staat van de Rechtsstaat sprak u dan ook onder andere uw zorgen uit over de moeizame gang van zaken bij de

datum 4 juni 2019

blad 14

digitalisering van de rechtsspraak. In uw praktijk als advocaat zet u uw werk op dit onderwerp ongetwijfeld voort.

Hans Engels

Toen u in 2004 net was beëdigd zei toenmalig Voorzitter Timmerman-Buck dat het niet zozeer de vraag was of, maar eerder wanneer u lid zou worden van de Eerste Kamer. Zij doelde daarmee op uw CV dat destijds geen twijfel liet bestaan over uw betrokkenheid bij bestuur en politiek. Inmiddels bent u in anciënniteit het op twee na oudste Kamerlid en heeft u in de afgelopen bijna vijftien jaar in deze Kamer op een geheel eigen wijze van optreden ruimschoots blijk gegeven van de u toegedachte betrokkenheid bij bestuur en politiek. Die eindigt vandaag niet, want u blijft als waarnemend burgemeester van Loppersum onderdeel van het openbaar bestuur.

Tijdens uw Kamerlidmaatschap bent u twee maal voorzitter van de D66-fractie in deze Kamer geweest. De eerste keer was dat van een tweemansfractie, de tweede maal van een fractie bestaande uit tien personen na het vertrek van Thom de Graaf naar de Raad van State.

Daarnaast was u acht jaar voorzitter van de commissie voor Binnenlandse Zaken, maakte u deel uit van de Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer en – welhaast als vanzelfsprekend – van de begeleidingsgroep Staatscommissie Parlementair Stelsel. Ook was u in 2013 voorzitter van de commissie voorbereiding plenaire behandeling wetsvoorstellen regentschap en ouderlijk gezag minderjarige Koning waarvoor het parlement op 3 december 2013 in Verenigde Vergadering bijeenkwam.

De meeste aandacht als Kamerlid kreeg u zonder twijfel tijdens het debat in de zomer van 2018 over de afschaffing van het raadgevend referendum, niet in de laatste plaats door de jarenlange positieve opstelling van uw partij ten aanzien van dit onderwerp. U liet zich echter door de daaropvolgende voorspelbare kritiek geenszins uit het veld slaan en onderging de aandacht op de voor u typerende rustige en tegelijkertijd relativerende wijze.

U bent naast Kamerlid voor D66 ook staatsrechtsgeleerde. Dit kwam tot uitdrukking in de motie die u indiende in 2012 waarin u de regering verzocht te komen met een

datum 4 juni 2019

blad 15

voorstel om een algemene bepaling in de Grondwet op te nemen waarin wordt uitgedrukt dat Nederland een democratische rechtsstaat is. De motie werd aangenomen, de regering diende vervolgens een voorstel in dat wij ruim een jaar geleden in deze Kamer behandelden én aanvaardden. De eerste lezing zit er dus op. De tweede lezing zult u buiten de Kamer moeten afwachten, maar het lijkt geen twijfel dat u dat met belangstelling zult doen. En ja, met een relativerende kwinkslag.

Mary Fiers

Op 3 april 2018 bent u lid van de Eerste Kamer geworden. U heeft een achtergrond in de zorg. Sinds 2014 bent u directeur van het Groen Ontwikkelfonds Brabant. Uw politieke carrière begon als gemeenteraadslid voor de PvdA in Eindhoven en later als wethouder wonen en ruimte in het College van Burgemeester en Wethouders, samen met uw collega Don die vandaag toevallig ook afscheid neemt.

Bepaalde onderwerpen liggen u na aan het hart en dat laat u dan ook blijken, in woord en gebaar. Zo droeg u tijdens het debat over de rechtspositie van transgender en intersekse personen eerder dit jaar u een sjaal met regenboogkleuren. Niet mis te verstaan voor de goede verstaander.

Hiermee zette u de lijn voort waarmee u een jaar geleden uw eerste stappen in deze Kamer zette. U hield toen tijdens uw maidenspeech bij de wijziging van de Warmtewet een persoonlijk verhaal aan de hand van de postcode van uw geboorteplaats. Het kenmerkt uw stijl: via vorm naar de inhoud.

U bent daar in het afgelopen jaar niet aflatend mee doorgegaan. Door middel van onder andere Twitter en Instagram heeft u mensen met interesse in de politiek een inkijkje gegeven in – in uw woorden – ‘de wondere wereld van de Eerste Kamer’ en de Kamer met eigentijdse middelen zo ook weer een beetje dichterbij de samenleving gebracht.

De griffie kon ook altijd een beroep op u doen bij open dagen. Zo was u een van de deelnemende senatoren aan Open Monumentendag en afgelopen maart nog tijdens de open dag ter gelegenheid van de viering van 100 jaar algemeen kiesrecht. Ook was u zeer betrokken bij ons onderwijsproject Derde Kamer. U heeft daarover zelf les gegeven en tevens leerlingen gecoacht tijdens het finaledebat in deze zaal. Ik

datum 4 juni 2019

blad 16

hoop dat u ook buiten deze 'wondere wereld' op uw eigen authentieke wijze door gaat met uw werkzaamheden voor Groen Ontwikkelfonds Brabant.

Anne Flierman

Bijna tien jaar bent u lid geweest van de Eerste Kamer voor het CDA – op twaalf dagen na. Sinds 2015 was u lid van de Huishoudelijke Commissie van de Eerste Kamer, als Eerste Ondervoorzitter. U heeft een actieve bijdrage geleverd aan het bestuur van de Kamer. Als voorzitter kon ik op u rekenen.

In de vorige Kamerperiode was u voorzitter van de commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Toen u voorzitter werd van de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie in 2013 legde u het voorzitterschap neer, omdat u hecht aan het scheiden van belangen. Het tekent uw manier van werken, zowel professioneel als politiek.

Uw maidenspeech hield u bij het wetsvoorstel fusietoets in het onderwijs dat zich richt op de schaalvergroting in het onderwijs. U hield daarbij een pleidooi om de menselijke maat en subsidiariteit niet uit het oog te verliezen. U kon daarvoor putten uit uw eigen ervaring als docent geschiedenis, als ambtenaar op het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en als voorzitter van het college van bestuur van de Universiteit Twente.

In de Eerste Kamer specialiseerde u zich op de terreinen economie, volksgezondheid en infrastructuur. Uw CV op de website biedt een uitvoerig en lezenswaardig overzicht van het grote aantal plenaire debatten dat u in uw Kamerperiode heeft gevoerd. Daarbij springen die over de Omgevingswet en de Elektriciteits- en gaswet er zeker uit. U debatteerde altijd vanuit de inhoud en gebaseerd op argumenten in uw kenmerkende rustige stijl, met het voor mij zo bekende loopje: welhaast verontschuldigend, maar tegelijk vasthoudend.

Met uw voorzitterschap van de Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer gaf u nogmaals uw visitekaartje af. U was de drijvende kracht achter onder meer de poging van de commissie om een beschrijving te geven van de politieke cultuur van en in de Eerste Kamer. Zoals het is omschreven in het rapport: [ik citeer] 'De cultuur en de daarmee samenhangende mores dragen bij aan het ordelijk verloop van de gedachtewisseling met de regering, het debat in de Kamer en de wijze

datum 4 juni 2019

blad 17

waarop deze tot besluitvorming komt, kortom aan de processen in de Eerste Kamer' [einde citaat]. Hierin klinkt uw visie op de invloed van cultuur op organisaties door.

De griffie van de tijdelijke commissie herinnert zich goed dat u hen uitnodigde om kritisch te zijn ten aanzien van uw eigen ideeën. U zocht tegenspraak op. U zult dat ongetwijfeld blijven doen in uw werk voor de NVAO en andere onderwijs- en zorginstellingen waarbij u bent betrokken.

Marion Gout-Van Sinderen

U heeft de eer vandaag het kortst zittende lid van deze Kamer te zijn. Op 12 maart bent u beëdigd, op 21 mei hield u uw maidenspeech en vandaag, 4 juni, neemt u afscheid. Letterlijk een bliksemcarrière om een plotselinge vacature in de D66-fractie te vullen. U deed dat enthousiast en constructief.

Met uw achtergrond in het openbaar bestuur, onder meer op verschillende departementen, bij de provincie Zuid-Holland en bij ProRail, bracht u veel ervaring mee naar de Kamer en had u specifieke inbreng in de portefeuilles die u overnam van uw voorganger, in de commissies voor Financiën, voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Uw maidenspeech hield u twee weken geleden bij de behandeling van het wetsvoorstel Versnelling woningbouw en facilitering duurzame ontwikkeling. Daarin refereerde u zelf ook aan het moment van uitspreken: [ik citeer] "Het is voor mij een eer om vandaag bij het scheiden van de markt mijn maidenspeech te mogen houden over onderwerpen die mij na aan het hart liggen" [einde citaat].

U stopt vandaag als Kamerlid, maar daarmee eindigt uw politieke loopbaan niet. U blijft gemeenteraadslid in Wassenaar. Veel succes!

Henk ten Hoeve

Met een onderbreking van één Kamerperiode was u tussen 2003 en nu bijna twaalf jaar het gezicht van de Onafhankelijke Senaatsfractie. U sprak zich onlangs in een interview nog uit tegen de toename van het aantal moties en het vragen om

datum 4 juni 2019

blad 18

afschriften van brieven aan de Tweede Kamer. "Dat is niet onze rol, dat is niet onze taak," zei u over de Eerste Kamer.

Als voorman van de OSF zette u zich steeds opnieuw in voor de regionale vertegenwoordiging, of het nu uw eigen Friesland was, of de Catalanen die zich per referendum wilden afscheiden van Spanje. In 2011 stelde u zelfs in het Fries vragen aan staatssecretaris Zijlstra over zijn voornemen om niet meer met de provincie Fryslân, maar met de stad Groningen over cultuur te onderhandelen. Hij antwoordde u overigens in het Nederlands.

U was een geducht en scherp debater, altijd op de inhoud gericht. Dat verdient extra waardering, als lid van een eenmansfractie. U koos welbewust uw momenten, waarbij u zich vooral in debatten over Europa met een grote mate van deskundigheid liet horen. Tijdens de Algemene Europese Beschouwingen in 2016, eveneens ten tijde van het Nederlands voorzitterschap van de Europese Unie, hield u een warm pleidooi voor méér Europese samenwerking. U stelde dat [ik citeer] 'Europa meer kan dan wij kunnen en dat welbegrepen eigenbelang meer gediend is met Europese solidariteit, dan met nationalistisch gemotiveerd isolement' [einde citaat].

Uw inzet voor culturele minderheden, het Europa van de regio's en het lokale belang was de rode lijn in uw Kamerwerk, evenals de nadruk die u legde op regionale en lokale identiteit. Ook voor die van de Nederlanders in het Caribisch deel van het Koninkrijk, in het bijzonder Saba. U gaat vanavond terug naar Stiens en blijft zich vanuit daar zeer zeker inzetten voor de regio. Ik winskje jo alle sukses yn dit!

Helmi Huijbregts-Schiedon

Evenals de meeste andere burgemeesters en oud-burgemeesters onder de Kamerleden was u actief lid van de commissie voor Binnenlandse Zaken waar veel onderwerpen aan bod komen die het werkterrein van de burgemeester in Nederland bestrijken. De voorzitter van de commissie BZK (thans overigens zelf waarnemend burgemeester) verontschuldigde zich tegenover gastsprekers tijdens een mondeling overleg wel eens voor al 'die burgemeesters'. Tegelijk hebben burgemeesters wel goed zicht op de samenleving en de uitvoeringspraktijk, een belangrijk aspect waar de Eerste Kamer wetgeving mede op toetst.

datum 4 juni 2019

blad 19

U bent sinds 12 juni 2007 lid van de Eerste Kamer – sinds 2011 ook vicefractievoorzitter van de VVD - en heeft de afgelopen twaalf jaar een groot aantal debatten over diverse wetsvoorstellen gevoerd. Uw benadering in die debatten is vaak een prettige pragmatische, zonder veel omhaal van woorden. Zo verwees u tijdens de eerste lezing van het debat over het uit de Grondwet halen van de benoeming van de commissaris van de Koning en de burgemeester in 2015, maar ook bij de tweede lezing in 2018 naar Thorbecke: "Als Thorbecke dit al 170 jaar geleden een overbodig grondwetsartikel vond, is het natuurlijk een beetje vreemd dat we er met z'n allen 170 jaar over gedaan hebben om het te wijzigen."

Een nogal aandachttrekkend staatsrechtelijk onderwerp waarover u het woord voerde was – in 2014 – de invoering van de Wet raadgevend referendum en in 2018 de intrekking ervan. Uw fractie was destijds geen voorstander van de invoering van het raadgevend referendum en zag zich bevestigd in de praktijk van het gebruik van dit instrument. De fractie was daarom voorstander van de intrekkingwet. Volgens u getuigde het van moed om te constateren dat het verwachte effect dat burgers door de referenda weer het gevoel zouden krijgen gehoord te worden, in de praktijk is uitgebleven en dat de wet zelfs een averechtse werking had gekregen.

Uw inzet beperkte zich niet tot de behandeling van wetsvoorstellen, ook aan bredere vraagstukken in de Kamer heeft u uw bijdrage geleverd. Zo was u lid van de Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer en heel recent was u voorzitter van de Tijdelijke commissie uitwerking gedragscode integriteit. De overhandiging van het voorstel van die commissie leek uw laatste plenaire optreden te worden, althans dat memoreerde u bij die gelegenheid. Inmiddels voerde u afgelopen week nog het woord over het wetsvoorstel Woonplaatsvereiste wethouders en gedeputeerden.

De voorbeeldige manier waarop de Tijdelijke commissie uitwerking gedragscode integriteit te werk is gegaan binnen het tijdsframe dat wij hier in de Kamer met elkaar hadden afgesproken, is mede te danken aan uw voorzitterschap.

datum 4 juni 2019

blad 20

Frank van Kappen

U was in de Kamer dé autoriteit op het gebied van defensie en veiligheid. Dit mag gezien uw achtergrond als generaal-majoor buiten dienst van het Korps Mariniers geen verrassing heten. Maar toch: gezag moet je ook verdienen, en dat doet u, zowel binnen als buiten de Kamer. U was regelmatig 'buitengaats' als lid van de parlementaire assemblee van de OVSE en van de parlementaire assemblee van de NAVO, twee zeer belangrijke interparlementaire fora op buitenlands- en veiligheidsgebied. Van die laatste, de Parlementaire Assemblee van de NAVO, bent u een half jaar geleden zelfs vicevoorzitter geworden.

In uw bijdragen aan debatten over de stand van de krijgsmacht, bijvoorbeeld tijdens uw maidenspeech in 2008, waarschuwt u voor de negatieve gevolgen van ontwikkelingen, zoals terrorisme en geopolitieke verschuivingen, die in hoog tempo onze wereld veranderen op het terrein van het internationale veiligheidsklimaat. Dat was elf jaar geleden, uw woorden hebben helaas een voorspellende waarde gekregen. Dat is voor u nooit reden geweest om bij de pakken neer te gaan zitten, u bleef zich onvermoeibaar inzetten voor het op een verstandige wijze omgaan met deze veranderingen en het waarschuwen voor en het bestrijden van de bedreigingen. Voor u bijvoorbeeld ook een reden om bij herhaling te pleiten voor meer investeringen in defensie.

Het Caribisch deel van ons Koninkrijk had uw bijzondere belangstelling. U kende de regio goed omdat u daar in uw militaire verleden heeft gediend. U maakte vanuit de Eerste Kamer deel uit van het Interparlementair Koninkrijksoverleg – het zogenoemde IPKO - als lid van de Eerste Kamercommissie voor Koninkrijksrelaties. Begin 2008 vond een veelbewogen IPKO plaats op Curaçao. U wist de kalmte te bewaren door de delegatie een halve dag elders onder te brengen, namelijk door een bezoek aan de Koninklijke Marine te regelen. Daarna konden de verschillende delegaties gekalmeerd weer verder overleggen. De-escalatie.

Binnengaats was u in de vorige periode voorzitter van de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking. In die hoedanigheid was u aanwezig bij een aantal bijzondere ontvangsten van buitenlandse gasten, onder wie president Xi Jinping van de Volksrepubliek China. Met uw internationale optreden, in het bijzonder op het gebied van defensie, gaf u ook in de Eerste Kamer

datum 4 juni 2019

blad 21

invulling aan de wapenspreuk van het Korps Mariniers: Qua Patet Orbis. Zo wijd de wereld strekt.

En nu ik het daar toch over heb: mijn broer diende onder u op Curaçao als reserveofficier der mariniers. Het was heel bijzonder dat ik, veertig jaar later, het jongere zusje, uw coach was binnen de VVD-fractie voor het Eerste Kamerwerk.

Menno Knip

Evenals collega Van Kappen bent u uw carrière begonnen in de krijgsmacht, namelijk als ritmeester der cavalerie. U maakte de overstap naar het zogenoemde burgerleven, eerst als ambtenaar op het ministerie van Financiën, later als bestuurder onder meer als burgemeester van Almelo.

Sinds 2010 bent u lid van de Eerste Kamer waar u zich hebt bezig gehouden met veiligheid en politie, en financiën. Van de commissie voor Financiën bent u sinds september 2018 ook voorzitter. U was bij uw aantreden overigens geen onbekende op het Binnenhof: als ritmeester der cavalerie heeft u te paard meegereden in de parade op Prinsjesdag. Dat was telkens weer een huzarenstukje van paarden én berijders, gelet op de smalle doorgangen op het Binnenhof. Net als in de politiek vraagt dat beleid en controle.

Gezien uw achtergrond verbaast het niet dat u zowel op financiën als op veiligheid het woord voerde voor de VVD-fractie. Uw maidenspeech hield u bij de Wijzigingswet financiële markten 2010. De kredietcrisis van enkele jaren eerder had geleid tot dit voorstel en u pleitte, indachtig de kredietcrisis, voor vormen van preventief toezicht op helder omschreven beleggingsproducten om zo herhaling te voorkomen. In uw woorden: [ik citeer] "Markten moeten vrij zijn om zich te ontwikkelen door innovatie. Marktmeesters met goed gereedschap horen daarbij" [einde citaat]. Bij de behandeling van het wetsvoorstel Kansspelen op afstand maakte u een karikatuur van de zogenaamde preventieladder om aan te tonen dat u niet overtuigd was dat die het juiste middel was om gokverslaving via een website aan te pakken.

Uw Kamerlidmaatschap is wellicht het best te typeren met een vergelijking met uw hobby vliegen. U zei daarover eens: [ik citeer] "Een van de plezierige aspecten van vliegen is dat je overzicht hebt. Visie ontwikkelt. Dat je weet waar je naar toe wilt

datum 4 juni 2019

blad 22

en hoe je daar wilt komen" [einde citaat]. Ook als Eerste Kamerlid had u het overzicht, was u goed voorbereid, en wist u waarover u sprak. En bovenal deed u dat alles met een aantrekkelijk relativiseringsvermogen.

Frank Köhler

U bent vier jaar geleden lid van de Eerste Kamer geworden, maar u was bij uw komst met uw elfjarige ervaring in de Amsterdamse politiek bepaald geen onbeschreven blad. In de Eerste Kamer heeft u zich als woordvoerder voor de SP op met name het gebied van financiën en belastingen onvermoeibaar ingezet voor de sociaal zwakkeren en beoordeelde u wetten met oog voor sociaaleconomische gevolgen van belastingwetgeving. Naast de vaste commissie-lidmaatschappen was u ook lid van de Tijdelijke commissie uitvoering gedragscode integriteit die twee maanden geleden haar advies heeft uitgebracht.

Ook uw betrokkenheid bij het onderwerp wonen en huren, en uw grote kennis van de woningcorporaties zijn niet onopgemerkt gebleven. Tijdens het debat over de Modernisering Huurcommissie en introductie verhuurderbijdrage vroeg u de minister waarom er onderscheid nodig was tussen de bevoegdheden van de huurcommissies in de gereguleerde sector en in de geliberaliseerde sector. Voor u was in dat debat, maar ook in het algemeen, essentieel dat mensen dezelfde mogelijkheden zouden krijgen om een geschil voor te leggen aan een huurcommissie.

In uw maidenspeech bij het Pakket Belastingplan 2016 vatte u uw overtuiging als volgt samen: [ik citeer] "De SP wil de tendens naar steeds grotere ongelijkheid keren door de belastingen naar draagkracht te heffen en de sterkste schouders de zwaarste lasten te laten dragen" [einde citaat]. Ook in één van uw laatste inbrengen in de Kamer, bij de Wet arbeidsmarkt in balans, vroeg u aandacht voor die groepen op de arbeidsmarkt die door tijdelijke contracten de dupe kunnen worden van te veel flexibilisering.

Het is daarom niet moeilijk te voorspellen dat uw afscheid van deze Kamer voor u zeker geen afscheid zal zijn van uw permanente inzet voor de samenleving.

datum 4 juni 2019

blad 23

Kees Kok

Sinds oktober 2012 was u lid van de Eerste Kamer voor de PVV, terwijl uw politieke carrière anderhalf jaar eerder was begonnen met het lidmaatschap van Provinciale Staten van Flevoland. Met uw ambtelijke achtergrond bij onder meer het ministerie van Financiën, het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, de Uitvoeringsorganisatie Sociale Zekerheid Onderwijs bracht u een waaier van ervaring op financieel gebied mee naar de Eerste Kamer.

Het was daarom ook niet verwonderlijk dat u lid werd van de commissies voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid en voor Financiën en dat u voor uw fractie het woord voerde over met name sociale zekerheid en pensioenwetgeving.

Bij het wetsvoorstel Herziening export kinderbijslag sprak u uw maidenspeech uit, waarin u pleitte voor een snelle afbouw van export van kinderbijslag en vergelijkbare uitkeringen. In uw laatste plenaire bijdrage, tijdens de behandeling van het initiatiefwetsvoorstel-Verdringingstoets, waarschuwde u voor incidentenpolitiek. U zei dat voorkomen moet worden dat allerlei incidenten te direct vertaald worden in gelegenhedsoplossingen die een beperkt doel hebben en voorbijgaan aan een fundamentele herijking of evaluatie van de Participatiewet, de Wet Werk en zekerheid en de quotumwet.

U ging in uw bijdragen bepaald niet over één nacht ijs en nam de vaak zeer uitgebreide informatie van de bewindslieden bij de wetsvoorstellen zeer grondig tot u. De informatiedossiers die de griffie voorbereidt, werden door u altijd grondig gelezen, waarbij uw interesse in de Europese dossiers opviel. U stond in positieve zin bekend als dossiervreter en kon om die reden ook niet makkelijk verrast worden. Vanuit deze werkwijze maakte u echt werk van de controlerende functie van deze Kamer ten opzichte van de regering, een belangrijke taak van de Kamer.

Roel Kuiper

In 2007 werd u lid van de Eerste Kamer voor de ChristenUnie en in 2011 werd u fractievoorzitter als opvolger van Egbert Schuurman. Sinds 2015 bent u voorzitter van het College van Bestuur van de Theologische Universiteit Kampen, na al vele jaren werkzaam te zijn in de wetenschap. Zo was u directeur van de wetenschappelijke bureaus van de ChristenUnie en één van haar voorgangers, de RPF. U was bijzonder hoogleraar reformatorische wijsbegeerte aan de Erasmus

datum 4 juni 2019

blad 24

Universiteit Rotterdam en sinds 2013 buitengewoon hoogleraar Christelijke identiteit in maatschappelijke praktijken in Kampen.

Tijdens uw maidenspeech over de hervorming van de Europese verdragen die uiteindelijk een half jaar later leidde tot het Verdrag van Lissabon hield u een doorwrocht pleidooi voor versterking van de parlementaire controle omdat – in uw woorden – ‘daar waar macht is, moet tegenmacht zijn.’ Deze door u als noodzakelijk geziene versterking van de rol van het parlement zou een rode draad blijken te worden in uw verdere activiteiten door de jaren heen in de Eerste Kamer. Dat gebeurde met de u kenmerkende en vasthoudende inzet om ook resultaat te behalen.

Uw meest in het oog springende wapenfeit daarbij is zonder twijfel het rapport dat de Parlementaire Onderzoekscommissie Privatisering/Verzelfstandiging Overheidsdiensten in 2012 onder uw bezielende voorzitterschap heeft opgesteld. In het onderzoek naar de besluitvorming met betrekking tot de privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten – toen inmiddels een omstreden onderwerp - werden hoofdrolspelers uit verschillende sectoren gehoord. Maar het werd geen politiek onderzoek, compleet met afrekeningen. Integendeel, het doel van een dergelijk parlementair onderzoek moest volgens u zijn dat het parlement toont dat het een lerend vermogen heeft en zich bekommert om de kwaliteit, aard en uitkomst van parlementaire besluitvorming. En dat schreef u ook op.

‘Verbinding verbroken’, het onderzoeksrapport van de commissie, wordt met enige regelmaat aangehaald in plenaire debatten, maar ook buiten de Eerste Kamer. U geeft er nog regelmatig interviews over. Het onderwerp raakte en raakt een snaar in de samenleving. Zelf schreef u een boek naar aanleiding van het onderzoek, getiteld ‘De terugkeer van het algemeen belang’ dat u het motto meegaf van Thorbecke: ‘Regeren is niet een bijzondere wil, maar de wet van het geheel tot aanzijn brengen’. Het citaat illustreert de manier waarop u de afgelopen twaalf jaar invulling heeft gegeven aan uw Kamerlidmaatschap: het algemeen belang voorop.

In 2015 ontving u de Prinsjesprijs tijdens het Prinsjesfestival voor uw inzet, doortastendheid en bijzonder scherpe geest die u tot een waardevol hoeder van de kernwaarden van de Nederlandse democratie maken, aldus het juryrapport. Ik kan dat alleen maar beamen.

datum 4 juni 2019

blad 25

Frits Lintmeijer

U was bij uw aantreden in 2015 in de Eerste Kamer politiek geen onbeschreven blad omdat u kort daarvoor vier jaar wethouder in Utrecht was geweest. Uw debuut in de Kamer was twee weken na de beëdiging van de huidige Kamer.

Op 23 juni 2015 hield u uw maidenspeech bij de behandeling van het wetsvoorstel Bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast, 'Voetbalwet' in de volksmond. Uw fractie had daarbij grote twijfels, met name ten aanzien van artikel 5 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Uiteindelijk stemde de GroenLinks-fractie tegen het wetsvoorstel, terwijl de Tweede Kamerfractie van uw partij voor was. Met recht een knallend debuut.

Uw specialisaties in de Eerste Kamer lagen op het terrein van binnen- en buitenlandse zaken en sociale zaken. Dat vertaalde zich in de lidmaatschappen van onder meer de commissies voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking en voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Bij één van uw laatste plenaire optredens, bij de behandeling van de Verzamelwet Brexit, voltrok zich hetzelfde als bij uw eerste plenaire optreden: uw fractie stemde op uw voorspraak tegen de lijn van de Tweede Kamerfractie in. Ook bij dit wetsvoorstel was de motivering voor uw tegenstem dat de minister de zorgen van uw partij niet had kunnen wegnemen. Hier toonde zich de uiterste consequentie van de onafhankelijke opstelling die Kamerleden dienen te hebben.

Als leider van de Nederlandse delegatie sprak u tijdens de interparlementaire conferentie over het gemeenschappelijk Europees buitenlands en veiligheidsbeleid op Malta over het bestrijden van propaganda. Uw verleden in en uw interesse voor communicatie zullen daar niet vreemd aan zijn geweest. U bepleitte in uw inbreng onder andere de noodzaak van het onderwijzen van de jeugd in mediawijsheid.

Uw loopbaan staat in het teken van de publieke sector. Als u niet zelf een publieke functie bekleedde als wethouder van de gemeente Utrecht, dan was u als adviseur betrokken bij organisaties zoals de Nederlandse Spoorwegen, de Nederlandse Publieke Omroep en de Nederlandse Opera. Ook na uw vertrek uit de Eerste Kamer zult u zich ongetwijfeld blijven inzetten voor de publieke zaak.

datum 4 juni 2019

blad 26

Pia Lokin-Sassen

Uw naam viel al eerder toen ik u in één adem noemde met Sophie van Bijsterveld als staatsrechtelijk geweten van de CDA-fractie. In uw geval kan ik daaraan ook toevoegen als historisch geweten. Als lid van een ware Eerste Kamer-dynastie was u namelijk niet het eerste 'Eerste Kamerlid Sassen': uw vader, betovergrootvader en oudoom gingen u voor. "Enige 'public spirit' past wel in de familietraditie," zei u daarover, met het voor u zo kenmerkende gevoel voor understatement.

U bent met een onderbreking van twee jaar sinds 2011 lid van de Eerste Kamer geweest. Op 7 februari 2012 diende u een motie in om een algemeen recht op een eerlijk proces voor een onafhankelijke en onpartijdige rechter in de Grondwet op te nemen. De motie werd met algemene stemmen aangenomen. Na uw vertrek uit de Kamer in 2015 diende de regering het wetsvoorstel tot opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces in bij het parlement. Vlak na uw terugkeer in de Kamer in 2017 werd het in eerste lezing in deze Kamer behandeld, waarbij u opnieuw als woordvoerder optrad, én met grote meerderheid aanvaard.

Politiek bedrijven betekent soms ook dat als je het niet eens bent met de opvatting van je eigen partij of fractie, je de moed moet hebben om dat te tonen. Zo stemde u als enige van uw fractie tegen het wetsvoorstel over het minimaliseren van de gaswinning uit het Groninger gasveld. De veiligheid van omwonenden is in de aangenomen wet niet langer boven de leveringszekerheid gesteld, zo betoogde u in een ingezonden stuk in het Dagblad van het Noorden.

Naast uw Kamerlidmaatschap publiceerde u actief: uw biografie op de website van de Eerste Kamer vermeldt twintig publicaties van uw hand. Een bijzondere publicatie is de in 2014 verschenen bloemlezing 'Bezielde staatsrecht', uit het wetenschappelijk werk van oud-CDA-Eerste Kamerlid Alfons Dölle met wie u een nauwe band had. Ik heb er geen twijfel over dat u na uw vertrek uit de Kamer zult doorgaan met publiceren. Ik kijk alvast reikhalzend uit naar uw boek over voormalig minister-president Ruijs de Beerenbrouck.

Maria Martens

Toen u op 7 juni 2011 lid van de Eerste Kamer voor het CDA werd, had u een tweejarig *sabbatical* van de volksvertegenwoordiging achter de rug. Van 1999 tot

datum 4 juni 2019

blad 27

2009 was u namelijk lid van het Europees Parlement. Sinds 16 juni 2015 bent u voorzitter van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Mij is verteld dat de commissievergaderingen onder uw voorzitterschap nooit vertraagd zijn dankzij de iPad: zij beginnen altijd stipt op 'Apple-time'.

Eén van de meest ingrijpende debatten in de afgelopen Kamerperiode en waarschijnlijk ook voor u persoonlijk, was de behandeling van de Donorwet. Die was nipt in de Tweede Kamer aangenomen en leidde vervolgens ook binnen de Eerste Kamer tot een stevige botsing van opvattingen. U voerde toen het woord namens een verdeelde CDA-fractie. Uw fractie zag enerzijds het belang van meer donaties, meer bewuste keuzes en meer registraties, maar anderzijds had een meerderheid van de fractieleden principiële bezwaren tegen het wetsontwerp. Het is dan knap lastig voor een woordvoerder om de opvattingen en vragen van alle fractieleden voldoende aan bod te laten komen, zodat aan iedereen recht wordt gedaan. U heeft zich bijzonder goed van die precaire taak gekweten.

Uw internationale interesse verloochende u ook binnen de Eerste Kamer niet. Zo bent u in de Parlementaire Assemblee van de NAVO voorzitter van één van de vijf vakcommissies, de 'Science & Technology Committee'. In november 2018 sprak die commissie nog over zeer actuele onderwerpen als de dreiging van een terroristische cyberaanval, het borgen van de technologische voorsprong van de NAVO en de Russische bemoeienis met recente verkiezingen in NAVO-lidstaten.

Maar ook binnen uw eigen partij bent u zeer actief. Zo bent u zowel voor, als tijdens uw lidmaatschap van het Europees Parlement en de Eerste Kamer betrokken geweest bij vele commissies binnen het CDA, meest recent nog als voorzitter van de selectiecommissie voor de CDA-kandidatenlijst voor de verkiezingen van Provinciale Staten Gelderland. Ik schat zo maar in dat u ook ná uw lidmaatschap van deze Kamer zich zult blijven inzetten voor uw partij.

Persoonlijk memoreer ik nog graag dat ik bijzonder blij was met de manier waarop u, buitengewoon deskundig, converseerde met de Aartsbisschop van Praag, Kardinaal Duka, toen wij op officieel bezoek waren in Tsjechië. Voor mij was het terra incognita.

datum 4 juni 2019

blad 28

Meta Meijer

Toen u vier jaar geleden lid werd van de Eerste Kamer had u al veel politieke ervaring opgedaan als gemeenteraadslid in Amsterdam en als stadsdeelraadslid in Amsterdam-Oost. U werd voor de SP woordvoerder op de onderwerpen ruimtelijke ordening, milieu en Koninkrijksrelaties. In deze functie toonde u grote vastberadenheid in uw strijd voor een betere luchtkwaliteit in de hoofdstad.

Die vastberadenheid zagen wij ook terug in uw werk in de Eerste Kamer. In de commissie voor Koninkrijksrelaties bent u uitgegroeid tot één van de grote pleitbezorgers voor het vaststellen – net als in het Europese deel van het Koninkrijk – van een sociaal minimum voor het Caribisch deel van het Koninkrijk. Ook bij de behandeling van de noodwet voor Sint Eustatius in februari 2018 vroeg u aandacht voor dit onderwerp: [ik citeer] “De trieste constatering is dat we nog steeds niet weten wat een aanvaardbaar sociaal minimum volgens de regering is” [einde citaat]. Verder was u de afgelopen jaren in de Eerste Kamer vooral actief op de terreinen van infrastructuur en omgeving en binnenlandse zaken.

Eén van uw nevenactiviteiten in de Kamer is het coachen van leerlingen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs die deelnemen aan het finaledebat van de Derde Kamer. U heeft dat in de afgelopen vier jaar drie keer met veel enthousiasme gedaan.

Samen met uw collega en fractiegenoot Hans-Martin Don deed u dikwijls op dinsdagochtend een rondje langs de kantoren van de griffiemedewerkers, met als groet een variant op de reclame van een bekend reisagentschap: ‘Goedemorgen, hier zijn Meta en Don.’ ‘Meta en Don’, ik herhaal het nog maar eens.

Jan Nagel

De schaker met de zeven politieke levens. Toen u op 7 juni 2011 beëdigd werd als lid van de Eerste Kamer, zult u waarschijnlijk wel hebben teruggedacht aan het moment - 34 jaar eerder - waarop u voor het eerst lid van de Eerste Kamer werd. Van 1977 tot 1983 was u immers Eerste Kamerlid voor de PvdA, van 2011 tot nu voor 50PLUS.

In 1978 hield u als PvdA-senator uw maidenspeech bij het debat over de Wijziging van de Wet gewetensbezwaren militaire dienst. Uw eerste inbreng als Eerste

datum 4 juni 2019

blad 29

Kamerlid voor 50PLUS sprak u in 2011 uit bij het wetsvoorstel Verhoging collegegeld langstudeerders. In beide gevallen betrof het een wet die jongvolwassenen aanging. Uw leeftijd was inmiddels wel veranderd, maar onveranderd was daarentegen uw vastberaden manier van spreken, staccato, waarbij de toehoorder de onderstrepingen van de belangrijkste passages bijna kon horen.

Overigens had u tijdens debatten altijd een eigenaardige manier om naar het spreekgestoelte te komen. Nooit rechtstreeks door de zaal en op het moment dat ik dacht 'hij is er niet', dook u links van het rostrum op.

Uw politieke carrière kenmerkt zich door een vasthoudende strijd voor politieke vernieuwing. Eerst binnen de PvdA waar u tot de *Nieuw Links* beweging hoorde die ontstond uit onvrede over de conservatieve koers van de partij. Leefbaar Hilversum en later Leefbaar Nederland ontstonden uit onvrede over de gevestigde partijen. En ook 50PLUS was een reactie op de landelijke partijen die zich onvoldoende inzetten voor ouderen.

In de Kamer werkte u de afgelopen jaren onder andere aan vernieuwing van het instituut. Op 29 januari 2013 diende u in het debat over de begroting van de Staten-Generaal een motie in over rechtstreekse verkiezing van de Eerste Kamer. De motie werd verworpen. En tijdens het debat over het rapport van de Tijdelijke commissie werkwijze Eerste Kamer diende u een motie in om commissievergaderingen tenminste openbaar te maken via audio. U trok de motie later in, maar het signaal was duidelijk: alle commissievergaderingen moesten op termijn openbaar zijn. En dat signaal is verstaan: in december 2017 is een daartoe strekkend voorstel opgenomen in het Reglement van Orde.

In 2017 sneuvelde het wetsvoorstel dat de naturalisatietermijn van vijf naar zeven jaar wilde verlengen door de tegenstem van de 50PLUS-fractie. U zei in de door u aangevraagde derde termijn van de plenaire behandeling getroffen te zijn door de omvang en de ernst van de problemen die Nederlanders in het buitenland gaan raken als deze wet doorgaat.

De laatste maanden was u wat minder vaak in de Kamer in verband met uw gezondheid. Het was fijn u deze laatste weken weer met regelmaat in de groene

datum 4 juni 2019

blad 30

bankjes te zien. Over twee weken wordt u tachtig. De tijd na de Eerste Kamer gaat u gebruiken om een vervolg op uw autobiografie te schrijven. De titel uit 2001 - 'Boven het maaiveld' - geldt onverminderd.

Henk Overbeek

U bent nu tweeënehalf jaar in ons midden als lid van de SP-fractie en in die tijd heeft u zich als expert op het gebied van de internationale handelspolitiek doen gelden in de debatten met de regering. U liet geen gelegenheid voorbijgaan om de regering rustig doch scherp te bevragen over aanstaande handelsverdragen.

Dat heeft alles te maken met uw achtergrond. U was tot 2015 hoogleraar internationale betrekkingen, in het bijzonder de transnationale politiek, aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ook deed u onderzoek naar internationale regels voor behoorlijk ondernemingsbestuur en internationale economische vraagstukken.

Het debat over de Opzegging van het statuut van de VN-organisatie voor Industriële Ontwikkeling (UNIDO) was uw vuurdoop. U verzette zich, met diverse anderen, met verve tegen het voornemen omdat [ik citeer] "UNIDO een waardevolle en belangrijke schakel is om landen in staat te stellen hoger in de waardeketen te opereren" [einde citaat]. Het wetsvoorstel werd aangehouden en een jaar later, na het aantreden van het kabinet-Rutte III, ingetrokken. Meer recent toonde u zich in een plenair debat een warm en stevig pleitbezorger van de Wet zorgplicht kinderarbeid, waarbij tot het laatst onduidelijk bleef of deze initiatiefwet het zou redden; dat gebeurde uiteindelijk wel.

Als redacteur van verschillende wetenschappelijke tijdschriften over internationale politiek en internationale betrekkingen zult u hoogstwaarschijnlijk ook na uw vertrek uit de Kamer uw beschouwingen over deze onderwerpen voortzetten.

André Postema

Als Groninger in Limburg verenigt u de uitersten van ons land. Geen wonder dat u begin 2017 tot voorzitter van het Beneluxparlement bent gekozen. Van begin 2017 tot en met eind 2018 heeft u die rol met verve vervuld. In deze zaal, maar ook in het Gouvernement in Maastricht, en uiteraard ook in België en Luxemburg, hebben de delegaties van de parlementen van de drie landen onder uw voorzitterschap

datum 4 juni 2019

blad 31

over uiteenlopende onderwerpen gesproken. U heeft het Beneluxparlement weer nieuw élan gegeven.

Tijdens uw Voorzitterschap van het Benelux-parlement ontstond als gevolg van de perikelen in de Europese Unie over onder meer Brexit en de rol van de Unie, in diverse delen van Europa meer aandacht voor deze samenwerkingsverbanden van een beperkt aantal landen. Ook schoven de leden van de parlementen uit de noordelijke landen en de Baltische staten met grote regelmaat aan bij de bijeenkomsten van het Beneluxparlement. In november 2018 ontving u een Baltische onderscheiding voor uw actieve bijdrage aan het stimuleren van regionale samenwerking in Europa.

U bent sinds 2011 lid van de Eerste Kamer voor de PvdA, waarvan in 2018 ook enkele maanden als fractievoorzitter. Tevens was u lid van de Tijdelijke Commissie Werkwijze Eerste Kamer en enkele maanden voorzitter van de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking. Uw grote kennis van zaken over met name de onderwerpen financiën en Europa bleek uit de debatten over deze onderwerpen. Uw optreden kenmerkt zich, naast een grote kennis van zaken, door een grote vasthoudendheid. Een voorbeeld van dat laatste is de motie die u indiende om bezuinigingen op het onderwijs ongedaan te maken. De motie werd aangenomen maar het kabinet zag er geen been in. U heeft de minister van Onderwijs vervolgens nog geruime tijd, zij het uiteindelijk tevergeefs, achtervolgd om de motie toch uitgevoerd te krijgen. De aanhouder wint niet altijd...

Tijdens de recente Algemene Europese Beschouwingen in april 2019 stelde u dat het belangrijk is dat, ondanks de toegenomen welvaart en veiligheid in onder meer de Europese Unie, waakzaamheid geboden is opdat het goede behouden blijft en dat het een opgave is om ook nieuwe uitdagingen effectief het hoofd te bieden. Europese samenwerking is volgens u de manier waarop dit het beste kan.

Uw maidenspeech hield u in de vergadering waarin ook de Eerste Kamer-iPad met VergaderApp was gepresenteerd. Mijn voorganger stelde vast dat u uw speech van de iPad aflas, hetgeen tot dat moment nog een doodzonde in de Kamer was. U merkte op dat het wel uw eigen iPad was en dat u er spannende momenten mee had doorgemaakt. U noemde het daarom uw 'leitje'. De maidenspeech ging overigens van een 'leien' dakje. Voor de toekomst wens ik u alle goeds.

datum 4 juni 2019

blad 32

Geert Reuten

SZP'er Reuten, moet ik eigenlijk zeggen, begreep ik tijdens het debat van vanochtend: Senator Zonder Personeel, zoals u zichzelf noemde.

U bent op twee weken na één jaar lid van de Eerste Kamer, maar niet nadat u al eerder – namelijk van 2007 tot 2015 – senator was voor de SP. Voor uw fractie bent u onder meer woordvoerder economische zaken en financiën.

Bij de behandeling van de Klimaatwet uitte u stevige kritiek op het feit dat de verankering van parlementaire controle onvoldoende was vastgelegd. In een motie pleitte u er daarom voor dat het vijfjaarlijkse Klimaatplan niet alleen aan beide Kamers van de Staten-Generaal wordt overlegd, maar ook hun goedkeuring vergt. Uw motie – die overigens niet werd aangenomen - kwam voort uit de overtuiging dat het klimaatplan langdurig verstrekkende maatschappelijke gevolgen heeft, of kan hebben, en maximaal gedragen zal moeten worden door de maatschappij, vertegenwoordigd door het parlement. Ook bij de behandeling van het minimaliseren van de gaswinning in Groningen pleitte u voor parlementaire goedkeuring vooraf.

Uw bijdragen in de plenaire debatten waren altijd doorwrocht, dat is nu eenmaal uw wetenschappelijke inslag. Daarbij lardeerde u uw uiteenzettingen rijkelijk met cijfers en statistieken – vooral door de echte insiders te volgen en steevast vastgelegd in de voetnoten. Het leek mij dan ook niet meer dan hoffelijk in deze speech over u naar statistieken te verwijzen. Ik heb daarom uw bijdragen van het afgelopen jaar ook in cijfers samengevat: u had 9 maal een plenaire inbreng, ontlokte daarin 3 toezeggingen en ondertekende 15 moties. Ter vergelijking: tussen 2010 en 2015 waren deze aantallen respectievelijk 31, 62 en 81. Ik ben er helaas niet meer aan toegekomen deze cijfers procentueel met elkaar te vergelijken en een nadere uitwerking in voetnoten ontbreekt...

Uit uw gehele optreden, ook in deze Kamer, spreekt dat u een expert bent. Hier in de Kamer betrof dat vooral economische en financiële onderwerpen, buiten de landsgrenzen bent u bekend als Marx-expert. Dit jaar verscheen van uw hand 'De kleine Marx' waarin u de 2200 pagina's tellende drie delen van 'Das Kapital' in slechts 80 pagina's wist samen te vatten. Een waar huzarenstuk!

datum 4 juni 2019

blad 33

Marnix van Rij

U bent één van de weinigen aan het Binnenhof die het fiscale oerwoud in durft te gaan en er zelfs de Belastingdienst de weg kan wijzen hoe er ongeschonden uit te komen. Toen u vier jaar geleden lid werd van de Eerste Kamer voor het CDA werd u als belastingexpert vanzelfsprekend lid van de commissie voor Financiën. U was de CDA-woordvoerder bij de jaarlijkse behandeling van het Belastingplan.

U hield uw maidenspeech tijdens het debat over de voorgestelde belastingmaatregelen. U sprak daarin kritisch over de zorgvuldigheid van het wetgevingsproces omdat de beide Kamers slechts beperkte tijd kregen voor de behandeling. In uw bijdrage fileerde u vervolgens zorgvuldig elk van de afzonderlijke maatregelen waaruit het Belastingplan bestond. U had uw visitekaartje afgegeven.

Dit jaar herhaalde u dit bij de behandeling van de wet Spoedreparatie fiscale eenheid. Het voorstel was eigenlijk op de hamerlijst geplaatst, maar werd op uw verzoek toch op de agenda van de plenaire vergadering gezet. Er volgde een bijzonder technisch debat, waar zowel de staatssecretaris als u van leken te genieten.

In uw maidenspeech refereerde u aan uw eigen uitspraak uit 2000 dat u tegen uw zestigste voor een aantal jaren de senaat in hoopte te gaan. Welnu, dat werd enkele jaren eerder. U heeft de zestig nog niet aangetikt, dat gebeurt pas volgend jaar, maar de Eerste Kamer kunt u nu al van uw bucketlist afstrepen. Ik wens u succes met nieuwe activiteiten.

Alexander Rinnooy Kan

Enthousiast stapte u vier jaar geleden deze Kamer binnen als D66-senator. Ondanks uw grote ervaring in en kennis van het openbaar bestuur, onder meer als voorzitter van de Sociaal Economische Raad, bleef u nieuwsgierig en geïnteresseerd in de vele onderwerpen die deze Kamer behandelt. U was voorzitter van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid, hetgeen gezien uw achtergrond niet verwonderlijk is.

datum 4 juni 2019

blad 34

Als wiskundige ging u in de Kamer systematisch te werk, gecombineerd met filosofische beschouwingen. Dat uw maidenspeech onderdeel was van de Algemene Financiële Beschouwingen was in dat licht een passend begin. Uw brede interesse en inzetbaarheid bleek ook weer de afgelopen twee weken toen u woordvoerder was bij de debatten over de Arbeidsmarkt in balans en de Wijziging van de rentemaatstaf voor de lening hoger onderwijs.

In de Eerste Kamer heeft u zich ook sterk gemaakt voor de positie van zelfstandigen op de arbeidsmarkt, als onderdeel van uw permanente queeste voor het verbeteren en bij de tijd brengen van de werking van de arbeidsmarkt. Ook in relatie tot de internationale ontwikkelingen, u keek en kijkt immers ook graag buiten de landsgrenzen. In uw bijdrage aan het recente debat over de Wet arbeidsmarkt in balans blikte u kort terug op uw loopbaan: [ik citeer] "De verleiding is groot dit voorstel te zien als de afronding van een 30 jaar lange betrokkenheid mijnerzijds bij vele politieke inspanningen om de arbeidsmarkt beter te laten functioneren" [einde citaat].

Afgelopen herfst verscheen uw boek 'Bordjes duiken. Ervaringen van een optimist'. U opent de schets van uw leven – een autobiografie mag het geloof ik niet heten – met de constatering dat levenservaring als nuttig resultaat van vele kleine en grote belevenissen niet helemaal een verzinsel is. Ongetwijfeld zult u de komende jaren nog meer belevenissen aan uw levenservaring toevoegen.

Bob Ruers

Bij mijn weten is geen Kamerlid zo vaak beëdigd als Bob Ruers in de afgelopen eenentwintig jaar, namelijk: vier keer. De eerste keer was op 19 mei 1998 en de laatste keer op 5 februari van dit jaar; en daar tussendoor nog in 2006 en 2011. Er is in dit huis dus al het nodige gezegd over Bob Ruers. Van 1998 tot 2003 was hij bovendien fractievoorzitter van de SP in de Eerste Kamer.

Bob Ruers was een bijzonder deskundig lid van de commissie voor Justitie en Veiligheid. In de debatten over de Staat van de Rechtsstaat en ook over de begrotingen voor het ministerie, toonde hij vasthoudendheid wanneer het de rechterlijke macht aanging. Hij benadrukte met name dat de kwaliteit en de vrijheid van rechters in het geding kwamen als zij te veel in wat hij noemde 'een management mal' werden gegoten.

datum 4 juni 2019

blad 35

Als advocaat in schadeclaimzaken werd de heer Ruers expert op het gebied van beroepsziekten, en landelijk bekend door zijn juridische strijd voor mensen die het slachtoffer waren geworden van ziekten veroorzaakt door asbest. Hij promoveerde in 2012 zelfs op het onderwerp. Zijn laatste plenaire bijdrage in de Kamer vond – heel toepasselijk – plaats in het debat over het voorstel Verwijdering asbest en asbesthoudende producten. Dat maakt de cirkel rond.

Alhoewel... De naam van Bob Ruers stond ook bij deze verkiezingen weer op de lijst, plek 16, dus heel misschien zien we hem een vijfde keer terug.

Sybe Schaap

Er is niet alleen water in de wereld, maar ook een wereld in water, aldus de 13e eeuwse Japanse zen-leraar Dogen Zenji. Uw wereld is ook in water. In binnen- en buitenland bent u dé autoriteit op het terrein van watermanagement. Met name in de Balkanlanden en in Centraal- en Oost-Europa, maar ook in andere delen van de wereld vertrouwen ze op uw kennis van het water.

Dat merkte ik zelf vorig jaar nog toen wij samen Albanië bezochten. Op het programma stond een gesprek met de minister van Landbouw waarbij we spraken over overstromingen en erosie van enkele grote rivieren in het land. Het omliggende landschap en stukken landbouwgrond werden hierdoor aangetast. U leverde een zeer ter zake kundige bijdrage die door de Albanese gesprekspartner bijzonder werd gewaardeerd.

In de Eerste Kamer bent u sinds 2007 lid van de VVD-fractie waar u vanzelfsprekend ook woordvoerder bent op dit onderwerp, maar ook breder op de terreinen landbouw, natuur, Europese Zaken en buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking. Uw maidenspeech ging echter over een geheel ander onderwerp: een Wijziging van de Gemeentewet. Uw brede inzetbaarheid heeft ook zeker te maken met uw diverse achtergrond: dijkgraaf, filosoof, publicist, hoogleraar, landbouwer in Nederland en Oekraïne én Eerste Kamerlid.

U toonde zich waar nodig een stevig debater, uitgaande van een degelijke argumentatie ging u het debat met uw collega's en de bewindslieden niet uit de weg. Bijvoorbeeld recent nog over de Brexit-wetgeving, de Wet Zorgplicht

datum 4 juni 2019

blad 36

kinderarbeid en uiteraard over de 'never ending story' met betrekking tot de veehouderij en de mestproblematiek.

Meerdere boeken heeft u op uw naam staan, over landbouw, filosofie en de rechtsstaat. Tijdens uw Eerste Kamerperiode deed een boek over populisme aardig wat stof opwaaien. Recent heeft u opnieuw een manuscript afgerond. Als publicist, maar ook als bestuurder bij enkele non-gouvernementele organisaties, zult u de politieke ontwikkelingen ongetwijfeld blijven volgen. In de geschiedenis van deze Kamer blijft u voortleven als een betrokken politicus, op wie mensen en de Kamer konden bouwen, met een geheel eigen deskundige en tegelijk markante bijdrage aan het parlementaire werk.

Paul Schnabel

Hoewel u wederom in de nieuwe Kamerperiode zitting zou kunnen nemen in de Eerste Kamer heeft u vanwege reeds aangegane verplichtingen ervoor gekozen van uw plaats af te zien.

Toen u in 2015 lid van de Eerste Kamer voor D66 werd, was u twee jaar eerder gestopt met de baan waarmee u vijftien jaar onlosmakelijk verbonden was: directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau. Uw kennis van de sociologie van onze samenleving én van de klinische psychologie bracht u de afgelopen jaren veelvuldig naar voren in de debatten in deze zaal.

Als lid van de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport deed u dat bijvoorbeeld bij de gezamenlijk behandelde wetten Zorg en dwang. In de drie wetsvoorstellen ging het volgens u steeds om de vraag hoe om te gaan met het gedrag van personen. U stelde dat gedrag ernstig nadeel met zich brengt of heeft gebracht voor de betrokkene en ook heel vaak voor anderen. Daarmee zijn echter niet alle vragen beantwoord. U zei: [ik citeer] "Het bijzondere van dat gedrag is dat het vanuit zichzelf niet begrijpelijk is, dat het niet corrigeerbaar is, ook niet door de betrokkene zelf, en dat het eigenlijk meestal ook niet incidenteel blijkt te zijn" [einde citaat].

Uw maidenspeech hield u op 8 december 2015 bij de behandeling van de Erfgoedwet. U vroeg in het debat speciaal aandacht voor het nationale erfgoed in Groningen, zoals herenboerderijen en middeleeuwse kerken die lijden onder de

datum 4 juni 2019

blad 37

aardbevingen. U riep de regering op in het kader van de Erfgoedwet en de restauratie van de getroffen gebouwen te zorgen voor behoud van de historisch gegroeide identiteit.

De afgelopen jaren voerde u uiteenlopende plenaire debatten bijvoorbeeld over de invoering van een stelsel van fosfaatrechten in de veehouderij. Maar ook, van een geheel andere orde, over veranderingen in de Mediawet, waarbij de toenmalige minister behoorlijk in het nauw kwam. U stelde dat uw fractie erg gehecht is aan een goede governance van de publieke omroep. De sturing van de NPO moest volgens u gevrijwaard zijn van invloeden die de missie en doelstellingen van de publieke omroep instrumenteel kunnen maken voor de behartiging van andere belangen dan het voorzien in hoogwaardig publieke mediadiensten.

U heeft een groot aantal publicaties op uw naam staan. In 2018 verscheen uw meest recente boek: "Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht. Het gevoel van Nederland". Het laat de lezers onder andere zien dat hun leven ook heel anders had kunnen zijn, minder vrij, minder gemakkelijk, wanneer ze elders of eerder geboren waren. De wetenschapper beschrijft, de politicus wil veranderen: u bent beide en dat vinden we terug in uw boek.

Aangezien u alles – lezen, denken, schrijven en spreken - snel doet, zoals dagblad Trouw ooit schreef, kan ik risicoloos voorspellen dat wij in de toekomst meer publicaties van u kunnen verwachten, maar de onverbiddelijke bestseller Handelingen van de Eerste Kamer slaan wij vandaag voor u dicht.

Koos Schouwenaar

In 2011 werd u lid van de Eerste Kamer voor de VVD nadat u ruim dertig jaar burgemeester was, in achtereenvolgens Venhuizen, Castricum, Maarssen en bij uw aantreden in de Eerste Kamer nog in Middelburg. Toen u in 2012 stopte als burgemeester van de Zeeuwse hoofdstad bleef u – ook als import-Zeeuw – vertegenwoordiger van die provincie. In uw maidenspeech – die u overigens tijdens hetzelfde debat hield als collega-Zeeuw Peter van Dijk – over scheefwonen, zei u: "Ik sta hier namens mijn fractie, maar ook voor Zeeland."

Uw zakelijkheid en relativeringsvermogen maakten uw optredens in de Kamer *to the point*, zonder opsmuk. Met soms een licht ironische ondertoon zette u uw

datum 4 juni 2019

blad 38

collega's even op het verkeerde been om zo uw punt te kunnen onderstrepen. Bijvoorbeeld door in het debat over het afschaffen van lijstcombinaties te verwijzen naar de eigen positie: [ik citeer] "Ik wijs erop dat de VVD binnen de EU zelfs de kleinste grootste partij is. Het aloude gezegde "quisque sibi proximus" gaat, althans bij deze discussie, voor de VVD niet op" [einde citaat].

In het debat over de Wet gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding betoogde u dat dat het gebruikelijk is in de Eerste Kamer dat bij ieder wetsvoorstel de vraag te stellen of er een probleem is en of dat probleem met dit voorstel wordt opgelost. Het wetsvoorstel beoogde volgens u een einde te maken aan een onzekere situatie, was godsdienst-neutraal en voldeed aan de jurisprudentie, waardoor u uw fractie kon adviseren voor het wetsvoorstel te stemmen.

Ook hield u als sportliefhebber van vergelijkingen met bijvoorbeeld voetbal in het debat. Toen ik u eens vroeg om de door u gestarte metafoor met die sport in uw beantwoording los te laten, gaf u zich niet zomaar gewonnen en vroeg u: "En met een andere sport?"

Schouwenaar is al geruime tijd een gangbaar merk aan het Binnenhof. U bent niet de eerste Schouwenaar in deze Kamer, uw moeder Jo Schouwenaar-Franssen was tussen 1956 en 1971 tweemaal lid van de Eerste Kamer én in de jaren '60 de tweede vrouwelijke minister – na Marga Klompé – van Nederland in het kabinet-Marijnen. Ook uw vader was parlementariër, alleen dan aan de overkant, in de Tweede Kamer voor de PvdA. Wij wachten op de volgende generatie Schouwenaar.

Mohamed Sini

Op 6 december 2016 bent u beëdigd als lid van de Eerste Kamer voor de Partij van de Arbeid. Uw maidenspeech sprak u twee maanden later uit tijdens het debat over de bekostiging van het levensbeschouwelijk onderwijs. De drijfveer voor uw Eerste Kamerlidmaatschap, zo zei u bij die gelegenheid, was om een bijdrage te leveren aan een samenleving waarin mensen verbonden zijn, een samenleving die mededogen kent en waarin iedereen meetelt.

In de daarop volgende debatten gaf u op de uw kenmerkende bedachtzame en beknopte wijze steeds blijk van deze drijfveer. Het duidelijkst kwam dit naar voren in het debat over het opnemen van een algemene bepaling in de Grondwet die

datum 4 juni 2019

blad 39

aangeeft dat de Grondwet de democratische rechtsstaat en de grondrechten garandeert. U gaf aan dat uw fractie het opnemen van deze bepaling steunt, maar dat de PvdA-fractie graag gezien had dat de formulering aangevuld was met de pijler menselijke waardigheid.

In het debat over de intrekking van de Wet raadgevend referendum uitte u kritiek op het onttrekken van de wet zelf aan een raadgevend referendum. Volgens u bevestigde dit het beeld dat de regering niet geïnteresseerd is in de mening van kiezers, en dat ze voornamelijk bang is voor een uitslag waarop ze niet zit te wachten. Dit zal voor velen voelen als een vergroting van de kloof tussen burger en politiek en juist zorgen voor de vervreemding waar deze regering juist zo bang voor is, zo betoogde u.

Omdat het lidmaatschap van de Eerste Kamer niet verenigbaar was met uw werk als strategisch adviseur van de Korpsleiding van de Nationale Politie bent u tijdelijk op non-actief gesteld. Ik hoop dat u met plezier zult terugkeren bij de Nationale Politie. Ook in die omgeving kunt u blijven werken aan de voor u zo belangrijke verbonden samenleving.

Dannij van der Sluis

“Ik ga gewoon verder. We laten ons niet gek maken.” Het waren – bijna – de eerste woorden die u in deze zaal uitsprak. Aan het begin van uw maidenspeech ruim twee jaar geleden viel namelijk het geluid weg en dit was uw nuchtere reactie.

U kwam in maart 2017 in de Eerste Kamer als opvolger van een van de vier PVV-Kamerleden die na de Tweede Kamerverkiezingen overstaken van Binnenhof 22 naar Binnenhof 2, ofwel van de Eerste naar de Tweede Kamer.

U was toen al sinds 2011 lid van Provinciale Staten van Noord-Holland, waarvan ook enkele jaren fractievoorzitter voor uw partij. Uw achtergrond ligt evenals enkele anderen die vandaag afscheid nemen bij Defensie, waar u 20 jaar beroepsmilitair bent geweest. In 2001 bent u uitgezonden geweest naar Bosnië en bij terugkeer heeft u nog enkele burgerfuncties op het ministerie vervuld.

In de Eerste Kamer was u woordvoerder klimaat en energie voor uw fractie. Uw maidenspeech – ik citeerde u daaruit zojuist al – hield u bij de Goedkeuring van de

datum 4 juni 2019

blad 40

overeenkomst van Parijs over de klimaatdoelstellingen. Gezien uw politieke kleur, was het niet verbazingwekkend dat u zich verzette tegen ratificatie van het akkoord.

Betrokken bij het Kamerwerk en personen, debatteren met enige bravoure en altijd in voor een praatje. Zo hebben de collega's en de griffie u de afgelopen twee jaar leren kennen. We wensen u veel succes voor de toekomst.

Tineke Strik

Sinds 2007 bent u lid van de Eerste Kamer. De afgelopen Kamerperiode was u voorzitter van de GroenLinks-fractie. Van 2011 tot 2015 was u bovendien voorzitter van de commissie voor Europese Zaken. Zo lang u lid bent van de Kamer bent u bovendien lid van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Dat kunt u nog drie maanden blijven om de zaken goed over te dragen. U blijft echter actief in en voor Europa, maar dan straks in het Europees Parlement.

Binnen deze Kamer, maar zeker ook daarbuiten, geldt u als groot expert op Europees asiel- en migratierecht. Niet voor niets bent u binnen de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa lid van de migratiecommissie en schreef u in 2012 een rapport voor de Raad van Europa over de dood van 63 Libische bootvluchtelingen. Tijdens de juni-sessie van de assemblee zult u nog een rapport presenteren over 'pushback action' door lidstaten, letterlijk het terugduwen in dit geval van migranten. In deze Kamer vroeg u met grote regelmaat aandacht voor het Europees asielbeleid, maar ook recent nog voor het Nederlands migratiebeleid ten aanzien van de Venezolaanse vluchtelingen in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Uw maidenspeech sprak u uit tijdens het debat over de inzet van de regering in de Europese Raad over de herziening van de Europese Verdragen. In uw bijdrage zei u dat u een enthousiaste toon miste over de kansen die Europa te bieden heeft. Enthousiasme dat u juist wel uitstraalde toen, en nu nog steeds, als het gaat over Europese samenwerking.

Geruime tijd waren wij samen lid van de commissie voor Justitie (later Veiligheid en Justitie en nu Justitie en Veiligheid). Vasthoudend, altijd doorvragen en nooit loslaten, zo leerde ik u daar kennen. Toenmalig commissievoorzitter Rob van de

datum 4 juni 2019

blad 41

Beeten en ik zeiden wel eens tegen elkaar als u doorvroeg over een aan migratie verwant onderwerp: "Ah, stof voor hoofdstuk 6 van het proefschrift."

Alle gekheid op een stokje, het is bewonderenswaardig hoe u al uw functies, aan de Radboud Universiteit, hier in de Eerste Kamer en bij de Raad van Europa, wist te combineren en in 2011 ook nog eens promoveerde op de besluitvorming over asiel- en migratierichtlijnen. Daar voeg ik aan toe: het zeer recente prae-advies met Ashley Terlouw voor de Nederlandse Juristen Vereniging.

Van Europarlementariër naar Eerste Kamerlid hebben we vaker gezien, bijvoorbeeld met mevrouw Martens en mevrouw Oomen-Ruijten. U volgt echter de andere route: van Den Haag naar Brussel. Gezien uw expertise en werk de afgelopen jaren in de Eerste Kamer en de Raad van Europa, mag het geen verrassing zijn dat u nu uw politieke strijd voortzet in het Europees Parlement, met aandacht voor de nationale parlementen. De relatie tussen het nationale en Europese niveau gaat u al geruime tijd na aan het hart.

Straatsburg kent u inmiddels op uw duimpje, Brussel zal binnenkort ook geen geheimen meer voor u hebben. Veel succes!

Mart van de Ven

Toen u vier jaar geleden lid werd van de Eerste Kamer voor de VVD bracht u vele jaren ervaring als fiscalist mee. U was onder meer inspecteur bij de Belastingdienst en belastingadviseur en partner bij Ernst & Young. Het was dan ook vanzelfsprekend dat u woordvoerder belastingen en sociale zekerheid voor uw fractie zou worden.

Inmiddels bent u al weer enkele jaren actief als zelfstandig juridisch adviseur, in het bijzonder voor het midden- en kleinbedrijf. De betrokkenheid bij het mkb heeft u ook in uw werk in deze Kamer getoond. Zo vroeg u bij de behandeling van het Belastingplan 2019 specifiek aandacht voor de fiscale positie van de middeninkomens en het midden- en kleinbedrijf. En tijdens het debat over de wet Arbeidsmarkt in balans, twee weken geleden, diende u samen met collega Oomen een motie in waarin de regering verzocht wordt voor de zomer 2019 te komen met de uitwerking van voorstellen voor beleid gericht op een adequate bescherming van

datum 4 juni 2019

blad 42

zzp'ers aan de onderkant van de arbeidsmarkt en maatregelen gericht op het tegengaan van schijnzelfstandigheid.

Daarnaast is uw vizier op Europa gericht. U bent namelijk leider van de delegatie van de Eerste en Tweede Kamer van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. U treedt daar onder meer op als algemeen rapporteur over de begroting van de Raad van Europa. Begin 2018 kreeg u ruime steun van de Assemblee voor een resolutie waarin lidstaten wordt opgeroepen werk te maken van een stevig juridisch en institutioneel kader, gekoppeld aan betere internationale samenwerking, om zo georganiseerde criminaliteit beter te kunnen bestrijden bijvoorbeeld door illegale tegoeden te confisqueren. Een succesvolle actie.

Ik ben ervan overtuigd dat u zich zult blijven inzetten voor het midden- en kleinbedrijf, met een oog op Europa. Ik wens u daarbij veel succes.

Lambert Verheijen

Uw naam is in deze Kamer onlosmakelijk verbonden aan de behandeling van de Omgevingswet. Vier jaar geleden werd u beëdigd als Eerste Kamerlid voor de PvdA en vrijwel direct kwam het wetsvoorstel Omgevingswet aan bod. Uw ervaring als gedeputeerde in Noord-Brabant belast met milieu, ontgrondingen, natuur en landschap en natuurlijk uw ervaring sinds 2005 als dijkgraaf van Waterschap Aa en Maas kwamen daarbij zeer goed van pas.

Het is niet overdreven om te stellen dat de gehele Kamer hiervan geprofiteerd heeft. Bij een dergelijk complex onderwerp en uitgebreid wetgevingsdossier de Omgevingswet cum annexis is het altijd moeilijk het overzicht te bewaren en het juiste spoor te volgen. Ter zake kundige Kamerleden helpen dan enorm. Daarnaast heeft de Kamer in z'n geheel veel op dit onderwerp ingezet, in de ondersteuning en de informatievoorziening, ook van derden.

Uw plenaire bijdragen kenmerkten zich steeds door een opvallende aanpak. Als u tijdens de plenaire behandeling aan het woord was, plaatste u het voorliggende wetsvoorstel steevast in een historische context. Dat heeft wellicht te maken met uw achtergrond in de theoretische sociologie en sociologische geschiedenis. Zo schetste u tijdens uw maidenspeech bij de Wet natuurbescherming hoe het Natuurbeleidsplan van toenmalig minister Braks 25 jaar eerder de basis vormde

datum 4 juni 2019

blad 43

voor het Natuurnetwerk Nederland, bedoeld ter verbetering van de milieu- en natuurdoelstellingen in Nederland.

U gebruikte de geschiedenis ook in het debat over de invoering van een stelsel van fosfaatrechten. Door de ontwikkeling van de melkveehouderij en het daarmee gepaard gaande groeiende mestoverschot zette u de discussie over fosfaatrechten in een historisch perspectief.

Als dijkgraaf zult u zich ook na vandaag met hart en ziel blijven inzetten voor goed waterbeheer. Ik wens u daarbij veel succes.

Anita Vink

U kwam in oktober 2018 als tijdelijk Kamerlid voor D66 ter vervanging van Annelien Bredenoord, die met zwangerschapsverlof ging, en u bleef in januari 2019 als opvolger van Herman Schaper. Ondanks de korte periode van uw Kamerlidmaatschap heeft u zich snel ingewerkt in het Kamerwerk. Als gemeenteraadslid in Utrecht had u al de nodige politieke ervaring opgedaan die u nu opnieuw kon inzetten. Dat u jurist bent, is bovendien voor het Kamerwerk een degelijke, niet te versmaden, achtergrond.

In de commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport kon u direct aan de slag met het inmiddels ingetrokken wetsvoorstel Verbeteren toezicht, opsporing, naleving en handhaving in de zorg. Tijdens de behandeling van dat wetsvoorstel hield u ook uw maidenspeech. U sprak daarin uw zorgen uit over de mogelijke aantasting van het medisch beroepsgeheim door dit voorstel, en bovenal het zonder toestemming van de verzekerde inzien van zijn of haar medisch dossier. Ook was u woordvoerder bij de behandeling van het wetsvoorstel Verduidelijking rechtspositie transgender personen en intersekse personen. In dat debat beschreef en onderschreef u namens uw fractie het doel van de wet, namelijk dat iedereen zichzelf kan zijn en dat discriminatie afneemt.

Als jurist bij de rijksoverheid, om precies te zijn bij P-Direkt, het salarisadministratiesysteem waarbij ook de Eerste Kamer sinds 1 januari 2019 is aangesloten, bent u op non-actief gesteld vanwege onverenigbaarheid van functies. Na deze korte, maar intensieve Kamerperiode, keert u terug. Ik wens u daarbij alle goeds.

datum 4 juni 2019

blad 44

Janny Vlietstra

Vier jaar geleden nam u afscheid van de Eerste Kamer, maar twee jaar later heetten wij u opnieuw welkom als opvolger van Nico Schrijver. Ook in de afgelopen twee jaar waren wij getuige van uw inzet, betrokkenheid en uw hart voor maatschappelijke doelen en cultuur. En niet te vergeten uw Friese geluid in de Kamer.

U werd lid van de parlementaire Assemblee van de NAVO en u pakte uw werk in de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking weer op als vanouds. U bent sinds vorig jaar februari ook voorzitter van die commissie. In die rol heeft u zich ontwikkeld tot een belangrijke factor in de internationale contacten van de Eerste Kamer. U zei daar recent over: "De wereld is groter dan dit Binnenhof."

Daarnaast werd u bijna noodgedwongen woordvoerder justitie en veiligheid voor uw fractie toen de laatste jurist – u weet hoezeer ik dat betreur – de PvdA-fractie verliet. De manier waarop u dat heeft opgepakt is indrukwekkend. Bovenal merkten we dat u vele jaren ervaring heeft als burgemeester. Dat kwam bij uitstek tot uitdrukking in het debat over de deconstitutionalisering van de commissaris van de Koning en de burgemeester, waarin u met veel verve het PvdA-stadpunt bepleitte van de gekozen burgemeester via de gemeenteraad.

Overigens maakte u in dat debat ook om een andere reden indruk. Slecht kort ervoor was u aan uw been geopereerd en zat u aan een aparte stoel gekluisterd met een speciaal tafeltje vóór u. Volgens een krant ging u er met 'gestrekt been' in.

Greetje de Vries-Leggedoor

De verpersoonlijking van de vaak geroemde 'Groningse nuchterheid' bent u. Ook al woonde en werkte u een groot deel van uw leven in Drenthe. Toen u twaalf jaar geleden voor het CDA lid werd van de Eerste Kamer was u lid van het dagelijks bestuur van het waterschap Hunze & Aa's - in de provincie Groningen -, daarvoor was u onder andere gemeenteraadslid in Borger, Statenlid en gedeputeerde in de provincie Drenthe.

datum 4 juni 2019

blad 45

In de Kamer bent u sinds 2013 voorzitter van de commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In de commissie OCW, maar ook in de Kamer als geheel, bewaakt u de open en respectvolle tradities en procedures van dit instituut.

Uw maidenspeech hield u in 2007 bij de Wet op het kindgebonden budget. Sinds die tijd heeft u in vele plenaire debatten de degens gekruist met bewindslieden en met uw collega's. In het bijzonder speelde u als woordvoerder bij het wetsvoorstel Kwaliteitsborging voor het bouwen dat drie weken geleden na een derde termijn nipt is aangenomen, een glansrol. De eerste en tweede termijn van het debat in 2017, toen nog met minister Plasterk, werd door het weekblad voor de bouwnijverheid Cobouw beschreven als 'De nacht van Greetje de Vries'.

Het artikel leest als een spannend jongensboek, in dit geval meisjesboek: [ik citeer] "De Vries hield zich koest. Vrouw van weinig woorden, de nuchterheid zelf. Trots? Naar eigen zeggen voerde ze gewoon haar taak uit. "De Eerste Kamer toetst op rechtmatigheid, handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid. Dat hebben we gedaan. Ik kan niet in het hoofd van de minister kijken, maar ik vind het wel een verstandige zet van hem dat hij hier nog een nachtje over slaapt" [einde citaat].

No nonsense, gewoon bij de kern van het Eerste Kamerwerk blijven. Of zoals ze in Groningen zeggen 't Kon minder'.

Wouter van Zandbrink

Last but not least. Wat ik aan het begin bij de heer Aardema zei, geldt andersom ook voor u: u zult het gewend zijn om vaak als laatste in een lijstje genoemd te worden.

Sinds februari 2018 bent u lid van de Eerste Kamer. Het was echter niet de eerste keer: van 2014 tot 2015 was u ook al Eerste Kamerlid voor de PvdA. De afgelopen periode speelde uw gezondheid u parten, waardoor u een aantal keer niet aanwezig kon zijn. Naar ik begrijp heeft u de meeste behandelingen rondom het Kamerwerk gepland. Het kenmerkt uw toewijding.

U hield uw maidenspeech op 15 december 2014 over de wet Verantwoorde groei melkveehouderij. Een onderwerp dat u na aan het hart ligt, aangezien u bent opgegroeid in de melkveehouderij van uw ouders. U betoogde dat de hiërarchische

datum 4 juni 2019

blad 46

sturing van de overheid deels plaats heeft gemaakt voor sturing door burgers en bedrijven zelf en dat regelgeving hierop moet aansluiten.

Uw politieke loopbaan ving aan in 2006 toen u benoemd werd als lid van de Gedeputeerde Staten in Zeeland. In deze functie was u belast met de portefeuille kust en landelijk gebied. Een jaar later werd u in Zeeland benoemd als lid van de Provinciale Staten van Zeeland. In deze hoedanigheid sprak u zich openlijk uit tegen het plan om de financiering van de dijkversterkingen over te dragen van het Rijk aan de waterschappen, omdat dit onrechtvaardig zou zijn voor de bewoners van de kustgebieden. U stelde: [ik citeer] "Als Nederland niet wordt beschermd door dijken, zijn de andere investeringen zinloos" [einde citaat].

Als voorzitter van de 'Coalitie Delta Natuurlijk', een samenwerkingsverband tussen Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Brabant, blijft u zich ook in de toekomst inzetten voor een ecologisch gezonde en veerkrachtige Delta.

Waarde collegae,

Hiermee ben ik aan het eind gekomen van het toespreken van de collega's aan wiens lidmaatschap van de Kamer op 10 juni om 24.00 uur een einde komt. Dat geldt ook voor mij.

Het was mij een zeer grote eer en genoegen met u allen – vanzelfsprekend ook met de Leden die blijven - samen te mogen werken. Ik wens u allen alle goeds.

In de woorden van Vera Lynn, we'll meet again! Ongetwijfeld in het GOS, het Genootschap van Oud-Senatoren!